Pages 637 — 763

COPY FOR MR? PARKINGTON

VOLUME VIII.

S. Store 326:323.2(68232) com

COMMISSION OF ENQUIRY TO ENQUIRE INTO THE EVENTS IN THE DISTRICTS OF VEREENIGING (namely THE SHARPEVILLE LOCATION AND EVATON) and VANDERBIJLPARK, TRANSVAAL PROVINCE, on 21st MARCH, 1 9 6 0.

TUESDAY, 26th APRIL, 1960 at 9.45 a.m.

APPEARANCES: AS BEFORE.

Also: MR. J.R. ANDERSON of Routledge, Douglas and Wilson.

Interpreter: BASSIE HASSIE KOSMOS MOKETSI

CONTENTS

W.J. WESSELS:

Cross-examination	Pages	637 - 653
Re-examination	"	653 - 654

A.A. STRUWIG

Examination-in-Chief	"	654 - 667
Cross-examination	"	667 - 687
Re-examination	"	687

S.G. VAN NIEKERK:

Examination-in-Chief	"	688 - 698
Cross-examination	"	698 - 715

P.J.C. STAPELBERG:

Examination-in-chief	"	715 - 720
Cross-examination	"	720 - 731

E.H. FOUCHE:

Examination-in-Chief	"	731 - 740
Cross-examination	"	740 - 751

EDWIN LITELU:

Examination-in-Chief	"	751 - 756
Cross-examination	"	756 - 763
Re-examination	"	763

COMMISSION OF ENQUIRY TO ENQUIRE INTO THE EVENTS IN THE DISTRICTS OF VEREENIGING (namely THE SHARPEVILLE LOCATION AND EVATON) and VANDERBIJLPARK, TRANSVAAL PROVINCE, on 21st MARCH, 1960.

TUESDAY, 26th APRIL, 1960 at 9.42 a.m.

APPEARANCES: AS BEFORE.

Also: MR. J.B. ANDERSON of Routledge, Douglas and Wilson.

WYNAND JACOBUS WESSELS, under former oath:

CROSS-EXAMINED BY MR. PLEWMAN: Mr. Wessels, you are the Special Branch man in this whole area - Evaton, Vanderbijlpark, Vereeniging? —— That is correct.

And your duties as a member of the Special Branch are, I suppose, to attend meetings to acquaint yourself with all sorts of political movements? —— That is correct.

Particularly, the African movements? —— That is correct.

You are acquainted with, and you know those Africans in this area who are politically active? —— Yes.

When you arrived at Sharpeville in the morning, - I am talking about 8 o'clock - what took you to Sharpeville? —— A report I received.

A report you received took you to Sharpeville. You then found the crowd, we understand, in Seeiso Street? —— That is correct.

And you say you then arrested two people and

—— you ——

you have given us their names ? ---Yes.

What was the purpose of the arrests? --- They were taken away; as I have said, they appeared to me to be leaders.

You took them on your own initiative? --- Yes.

You did not arrest them under any offence; you merely took them away? --- That is correct.

Do you know who was in charge at that stage of the Police and of the situation in Seeiso Street? --- Maj. van Zyl.

Do you know whether your having removed these people from the scene was of any assistance in controlling the crowd? --- I do not quite follow you, now.

THE CHAIRMAN: What happened to the crowd after you had taken these people away who appeared to be the leaders. How did they react to it?---I do not know. Itook them away and I did not look at the crowd.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: You did not look at the crowd. You did not care to see whether this was a successful manoeuvre or not? --- It was not a matter of whether I cared. I had a person who I wanted to interview.

What was your reason for taking the persons? ---Because they were inciting the people.

Why do yousay they were inciting the people? --- They were giving them signs to come towards the Police.

Is that inciting? --- Well, it was a large crowd of people. They were shouting and they appeared

to be aggressive.

Was it your object merely to interview the persons; was that the only object you had in mind? --- That was my object.

So it was not, as you said yesterday, that if you removed the leaders the people would go away? --- I did not think, at that time, what would the masses do if those people were taken away.

Well, should you not have thought about it? --- No.

Why not? --- No; these people were inciting the people and I took them away to question them.

Should you not have thought of what the effect of your doing so would be? ---I did not think it would have any effect.

You did not think it would have any effect, either beneficial or adverse? ---No; it would not have had an adverse effect. I do not think so.

Do you know that - this is what Maj. van Zyl tells us, that the crowd then demanded the release of these people? ---I was in the pick-up van at that moment. I do not know whether they demanded their release at that moment.

Is it free to the Special Branch, Mr. Wessels, to take steps like that without consulting the senior uniformed officer in charge? --- There was no chance to consult anybody.

What do you mean, there was no chance to do it? These people were there for hours - we have had that in evidence? ---Yes, but I was not there for hours. I had

--- just ---

just arrived there.

You had just arrived, and you arrested two people? ---- I did not arrest them.

Well, what did you do? ---I took them away.

Under what basis did you take them away without arresting them? ---I was going to question them.

Question them about what? ---I was going to question them about the Pan-Africanist Movement, because they had Pan-Africanist badges on their jackets.

What did you want to know about the Pan-Africanist Movement? You know who the leaders are, you know all about it; you've got its pamphlets. What are you questioning people for at a time like that? ---I do not think I know everything about the Pan-Africanist Congress.

At any rate, that is the manner in which you a Special Branch man carried out your functions that morning? ---Yes.

And can we forget about the suggestion that it was a means of dispersing the crowd, to take away its leaders? --- That was not my intention at that moment.

Can we forget about that as a means of achieving that object? --- Yes.

You then went to duties elsewhere in the area? ---Yes.

At what time did you meet Maj. Spengler and Maj. Prinsloo? --- Col. Spengler and Col. Prinsloo; I met them between 11 and 12 o'clock, thereabouts; I cannot remember.

--- Wat ---

Was that at Vanderbijl? ---- That was at Vanderbijlpark.

Where there were also protests about the passes? ---- That is correct.

What were your movements and those of Col. Spengler and Col. Prinsloo from that moment on? ---- We gathered at the intersection of a road leading to the Bophelong Location and the Golden Highway.

Mr. Wessels, you can perhaps just summarise it for me. I don't want exact details. You were busy at the intersection of the Golden Highway and Bophelong? ---- Yes.

Until you came through, then, to Sharpeville; or did you have other calls in the interval? ---- I had other calls. I was in the Bophelong Location. That was at the time the aircraft flew over.

Is that the time you were in Bophelong? ---Yes.

What I really want to establish, is, you were then with Col. Spengler? ---No; I was not then with him.

I am interested in when you joined up with Col. Spengler, how you and Col. Spengler - because I take it you arrived together; that is correct? ---- Yes, that is correct.

At Sharpeville Police Station? ---- That is correct.

And when did you and Col. Spengler come together, and what were your movements after that? I don't want exact details of what you did. I just want to know where you went, and how you came, to get some picture of where you had been? ---- After we met at the Bophelong

Location, I escorted a saracen and the car in which Col. Spengler and Col. Prinsloo were, to the Sharpeville Location. We drove on the Vereeniging-Parys road, and we took ...

Did you go straight to the Police Station, or did you go to some other part of the Location first? --- No; we went straight to the Police Station. We took a short route.

Through the back ....? --- Yes, that is correct.

And you arrived at the Police Station, you say, at 1 o'clock? --- At 1 o'clock, yes.

How many saracens - just one? --- I cannot remember whether there was one, or two.

There may have been more than one? --- There may have been more than one, yes.

And at any event, there were already saracens in the Police grounds when you arrived? --- Yes.

So that shortly after your arrival at the Sharpeville Police Station you had at least four saracens drawn up, facing the crowd and a large number of armed European Policemen in the grounds? --- Yes.

And did Col. Pienaar arrive independently, or did he come with Col. Spengler? --- No, I don't know whether he was in the car.

You say you are the person who arrested or took or detained the person called Thomas More? --- That is correct.

You took him into the Police building. Where was he when you took him? --- He was inside the enclosure.

---Inside ---

Inside the Police enclosure? ---Yes.

Would that have been on the West side, or on the South side? ---On the West side, I should say - at the gate.

You took him, again, on your own initiative? ---Yes.

You did not consult with any of the uniformed branch? --- No.

You knew, I take it, Mr. Wessels, what the object of this protest on the 21st was? ---Yes.

It was a protest against passes? --- Yes. That is correct.

And you knew that the object was that people were to offer themselves for arrest? --- That is correct.

And you knew, therefore, what the people were doing at the Police Station; you assumed that they were there to be arrested? --- At 1 o'clock I did not think so.

Why not? Are we agreed that that was the object of the campaign? --- That was the object of the campaign, yes.

That they would go to selected Police Stations and offer themselves for arrest? --- That is correct.

It said so in the pamphlets? --- That is correct.

So what were you going to question More about? --- I asked More ...

No, no; what were you going to question him about. You told us what you asked him. What were you going to question him about? ---I was going to question him about

why his followers were so aggressive.

How long had you been there, then? ---I had been there for about fifteen minutes.

You had been there for fifteen minutes when you took Nere in to question him about why his followers were so aggressive, and your words to him were, "Why have you lost control of your people?"? --- Yes; tha t is correct.

Did you ask him what his people wanted? --- No, I did not ask him that.

Did you ask him if he could tell his people to go away? ---He did not want to answer that.

Did you ask him? --- I asked him why couldn't he control these people.

Did you ask him whether he would tell his people to go away? --- No; I did not ask him that.

Would it surprise you to hear that earlier that morning some of these leaders of this organisation had been spoken to in the Police Station by these Police officers, and had to some extent - it is a matter of argument how far - assisted in controlling the crowd? --- I do not know anything about that.

Would it surprise you? --- No, I cannot say whether I would be surprised. I do not know whether - if any of those leaders were earlier questioned by the Police, I would have been surprised that they were not detained, them, by the Police.

Did you enquire from anybody at the Police station whether any efforts had been made to talk to them? --- No.

--- You ---

You did not talk to Mr. Visser, the local C.I.D. man? ---No.

You did not talk to Capt. Theron? ---No.

You did not talk to anyone? --- No; I did not talk to anyone.

Did you say that your first words to Nere were, "Why can you not control the crowd?" That is correct? --- That is correct.

Why do you say he was inciting them? They obviously were acting without his activities? --- Well, he was standing in front of them, with his back to the Police, and he ran up and down alongside the fence, and then managed to force through the gate.

Mr. Wessels, if it had been so, your question would have been, "Why are you inciting the people?" not "Why have you lost control of the people?" - surely? --- I could not ask him why he was inciting the people.

Why could you not ask him that? --- That is not a question we usually ask a person we detain.

You knew quite a lot about this campaign. Can we go to some of your exhibits; shall we start with Exh. "D2"? I am not going to go right through it. We will start with para. (f). "We will do away with Pass Laws once and for all. There is no doubt about that. There is no need for any of our people to dive from Police bullets to achieve this. Discipline and iron will are what we need". You knew that that was in this pamphlet? --- Yes; that is correct.

You knew the manner in which the campaign was being conducted. There it tells you? --- Yes.

--- You ---

You find the same thing in Exh. "D3", para. 5. "There is no need for bloodshed. What is needed, is unity and sacrifice. In 1960 we take our first step ..." and then it carries on. "No need for bloodshed"? ---- That is correct.

Well, you knew what the object of the campaign was. You knew how it was to be conducted. You knew that there were to be arrests, and you arrest somebody in front of that crowd who you say are aggressive, and you take him inside? ----Yes.

To talk to him? ---- Yes.

Are you serious, Mr. Wessels? ---- Yes; I took him away to talk to him.

I suppose you were not present outside the Police Station when subsequent - we will call them "arrests" for want of a word - when subsequent arrests were made? ----No.

And you don't know what Col. Spengler was doing, if he is the person who effected those arrests? ----No.

You don't know, obviously, what was in Col. Spengler's mind in effecting those arrests? ---- No.

You also don't know whether Col. Spengler consulted with a senior uniformed officer? ---- No.

THE CHAIRMAN: Could you perhaps just tell me, on that point, how does your branch operate. Do you work as a self-contained unit, or do you consult with the other branches of the Force, in regard to your particular work? ---- We do consult with the other branches. We work in very close co-operation

---- with ----

with all the other branches of the South African Police.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Well, perhaps you would be able to tell us this: We understand that Col. Pienaar was the senior Colonel in charge at the time of the shooting?---I understand he was.

You understand that; you don't know whether Col. Spengler was perhaps senior to him, or independent of him. Presumably Col. Spengler would have to consult him as the man in charge? ---I presume so, yes.

Now, I want to turn to another topic you dealt with. You did mention something about women and children? --- Yes.

And the traditional role of the woman? ---Yes.

Now, you probably know the history of Non-European movements; you must know? ---Yes.

And you know that there have been protests by Native women about the Pass Laws? ---Yes.

Starting as early, I think, as 1913. Correct? --- No; I don't know about that.

You must have heard it mentioned in speeches - 1913 or 1918. Some time then there was a successful protest by Non-European women about the Pass Laws. You must have heard about that? --- Yes; I heard about that.

It has been mentioned at meetings. It is a thing that people at all events know about? ---Yes; that is correct.

In 1924 there was a similar sort of protest? Correct? --- That is correct.

In 1952 and 1955, similar protests? --- That is correct.

Pretoria - to see the Prime Minister? ---- That is correct.

1956, similar protests in Pretoria to see the Prime Minister? ---- That is correct.

Peaceful protests? ---- That is correct, yes.

Now, is not that the traditional role of the women in any Pass Laws campaign? Surely, Mr. Wessels? ---- The traditional role of the women, I thought to be at this protest, where men were going to hand themselves over to the Police - I could not define "traditional role" otherwise than that the women would go in front with babies on their backs, and take other children with them. That was one of their roles.

To achieve what? ---No, I don't know to achieve what.

Why do you say this is the traditional thing if you don't know about it? ---I know that they have been doing that in the past, too, at their protests at Evaton. They marched in protest and at the rear you would find the men, and in front women with babies on their backs.

Is the suggestion that the women would save the men from the Police bullets? You are surely not suggesting that, Mr. Wessels? ---But they say it is not ....

Just answer my question. Are you saying that, or aren't you saying that? ---- Well, I would not say they would protect the men from Police bullets.

That is what I am asking you. Obviously that can't be so? ---- No, I don't think they took the women

---- and ----

and children to protect the men from Police bullets.

No, that's right; but that is what I understood you to say yesterday. If I misunderstood you, I am sorry.

THE CHAIRMAN: Is there any reason to believe, by reason of earlier experience, that the Police use bullets freely? ---No. Police never fired before, as far as I know, on a crowd where there were women and children- even their baton charges ...

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Yes, well, obviously strengthens the suggestion I am putting to you, but it obviously was not what I understood you to say yesterday. I mean, it goes much further, Mr. Wessels, because in one of the locations at Vanderbijl, so we have heard, there were only men taking part in the same protest, presumably organised by the same people in the same way? ---- That is correct, yes.

And you in fact say that at the Sharpeville Police Station, to use your own words, "het hulle deurmekaar gestaan"? ---- That is correct.

So, I must have misunderstood you, you say? ---Yes.

THE CHAIRMAN: Well, you said, yesterday, if I understood your evidence correctly, that the women would, as it were, urge the men on by giving that particular cry? ---- That is correct; and I heard that cry very often.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Where? ---- At Sharpeville.

On this day? ---On the 21st.

You were there for quarter-of-an-hour, Mr. Wessels, before you went inside, and you say you heard this call very often? ---I heard it in the morning, and I heard it at 1 o'clock.

But the whole object was that the men would be arrested. There was not anything else - it says so in the pamphlet. It says "No bail, no defence, no fine". There was not to be any attack. They were to surrender themselves, not so? ---Yes. The men. Correct.

THE CHAIRMAN: Now, I would like to know, all the time you were there, not only at Sharpeville Police Station but anywhere where you were on duty that morning, did anybody, any Bantu, either directly or indirectly, suggest to you that he wanted to be arrested or that other people were there to be arrested? --- No; they did not suggest it to me personally.

But these leaders that you say that you detained, did they make any suggestion on those lines? --- Not to me.

Did you ask them about it specifically? --- I asked Thomas More only that one question, and he answered me specifically that they will die for their freedom. He did not speak about passes at that moment.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Presumably that is information which we can get from station commanders,

--- people ---

people at Police Stations. In fact, we have had such information? --- That is correct.

You would have expected them to say that to you? --- Yes.

THE CHAIRMAN: Do you mean you would have expected them to, or you would not have expected them to tell you? --- If the station commanders had questioned those people about their passes, where they came to hand themselves over to be arrested, being without a pass, I would have collected that information later on from the station commanders.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: I take it, Mr. Wessels, knowing something about the Pan-Africanist Congress, you would be able to say - you probably would not disagree with the statement that the bulk of the people at the Sharpeville Police Station were not members of the Pan-Africanist Congress? --- I do not believe they were all members of the Pan-Africanist Congress.

What do you think the proportions were? Very few of them were members? --- Very few - very few.

Now, I want to come to something else. You said when you arrived there, you were sure that shooting was going to be necessary? ---Yes, I said so.

You said that on less than fifteen minutes' appraisal of the situation? ---Yes.

Without any enquiry as to what had happened before? --- Yes.

I take it, Mr. Wessels, you agree that as far as possible the Police should take every measure short

--- of ---

of shooting before they resort to firearms? ---- That is correct.

There is no doubt about that. Therefore, if the situation was as explosive as you thought, you would have expected the senior officer, if he had contemplated the use of firearms, to have been meticulous to instruct the Police how they should shoot, when they should shoot, where they should shoot? ---Yes.

You, the Police, were obviously well equipped to look after yourself, if I may put it that way; four saracens are very formidable weapons of war, are they not? ---Yes.

And that is apparent to anybody? ---- Correct.

Even the crowd? ---Yes.

And 150 armed Policemen is not something to be lightly trifled with? ---- Correct.

You did not ever ask Nere, since you had this suspicion in your mind, to move his people? ---- No; I did not ask him.

Why not? ---- After he answered me, "We will all die for our freedom," it was clear to me that that was his decisive answer; he would not give me any further answers.

Mr. Wessels, you are somebodywho, in my experience, at all events, show some sympathy in your handling of these people? ---- Yes.

Surely that would have been the appropriate thing to have done? ---- I do not think Thomas Nere was capable ...

Would it not have been something to try? ---Nothing could be tried at that moment.

--- Why ---

Why not? Would it not have been something to try? I mean, I am not concerned with the results. Would it not have been something to try? ---I was still in the office with Thomas More when the shooting started.

All right, you never asked him.

THE CHAIRMAN: What were his reactions when the shooting broke out - Thomas More's? ---He stared at me.

Did he say anything? --- He did not say a thing.

Did he show any alarm or shock? ---No; he was not shocked at all. He was not alarmed at all. He just stared at me. I looked at him - I especially looked at him to see what his reaction would be.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Well, presumably, Mr. Wessels, he did not really know what had happened outside? ---I do not think he could think anything else than they were shooting ...

They might have been shooting anywhere? --- That is correct, yes.

There might have been blanks. Some people misguidedly could think the Police would use blanks to start with? --- That is correct, yes.

NO FURTHER QUESTIONS.

HERVERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Mnr. Wessels, volgens die biljette wat jy gesien het, was die doel gewees van die Bantoes om te gaan na 'n Polisiestasie en hulleself oor te gee vir arrestasie? --- Dit is reg.

Kon jy enige teken sien van daardie doel by die skare by die Polisiestasie? ---Nee.

In die verlede, waar daar onluste in hierdie land was, wat Bantoes betref, kan jy vir ons sê wat was

die optrede van die Polisie? Het hulle dadelik geskiet, om die mense uiteen te jaag? ---Nee.

Wat was die middel wat hulle gewoonlik gebruik het? --- Knuppelstormloop.

En wanneer hulle knuppelstormlope gebruik het, was dit deurdat daar 'n gebrek was aan vuurwapens, dat hulle ~~hier~~ nie vuurwapens gehad het nie? --- Nee.

Volgens jou ondervinding van die geskiedenis van onluste in die land, wat het die Bantoe rede om te dink sal die optrede wees van die Polisie, met onluste? Om te skiet, of nie? ---Ek kan nie sê nie. Ek glo nie die Bantoe verwag dat die Polisie somar op hom sal skiet nie.

Selfs al is hulle gewapen? --- Selfs al is hulle gewapen.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

ANDRIES ABRAHAM STRUWIG, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Mnr. Struwig, u is 'n konstabel in die Suid-Afrikaanse Polisie, gestasioneer te Johannesburg? --- Radio-Hoofkwartiere, Johannesburg.

Op die 21e Maart hierdie jaar, het jy per motor gereis na Sharpeville? --- Dit is reg.

Was jy in bevel van iemand? --- Ons het saam met twee saracens deurgegaan en die saracens, die manne op die saracens was in bevel van kapt. v.d. Linde gewees.

So, was julle in die radio-voertuie ook onder

--- bevel ---

bevel van kapt. v.d. Linde? —— Dit is reg.

Het julle reguit deurgery na die Sharpeville lokasie? —— Dit is reg.

Hoe laat het julle daar aangekom? ——Ongeveer 11.30 na 12-uur.

Het julle sommer ingegaan, of het julle eers vertoef by die Administratiewe kantore? —— Dit is reg; net onderkant die Munisipale kantore, het ons gewag en vandaar het ons gery na Sharpeville Polisiestasie.

Reguit deur na die Polisiestasie? —— Tot by die Polisiestasie.

Julle het nie êrens in die lokasie vertoef voordat julle by die Polisiestasie aangekom het nie? —— Ja, net voor die hek, voor ons ingegaan het. Ons kom nie ingaan nie.

Waar/moes -om julle daar vertoef het? —— Die Bantoes het die pad versper. Die saracens het voor gegaan en hulle het dit ook moeilik gevind om tot by die Polisiestasie te kom, en ons met die radio-voertuig was agter gewees, en hulle het die kar vasgehou.

DIE VOORSITTER: Die radio-kar? —— Dit is reg.

Wie het dit vasgehou? —— Van die Bantoes wat voor die Polisiestasie gestaan het.

VERHOOR HERVAT: Jy is nou al by die Polisiestasie. Waar het julle die eerste samekoms van Bantoes teëgekom? ——Op die grootpad, soos ons deurgery het - die teerpad.

In Seeiso-straat? —— Ek weet nie wat die straat se naam is nie.

In die straat waar die hek is, wanneer jy deur

—— die ——

En hoe laat was dit toe julle by die hek ingegaan het? --- Dit was ongeveer 12-uur in die middag.

Was daar 'n samedromming van Bantoes daar? --- Ja; die straat het vol Bantoes gestaan.

Kon jy by benadering sê hoeveel daar gewees het? --- Ek is 'n bietjie sleg om te skat. Aan die voorkant van die Polisiestasie, waar ek was, was daar seker maklik tussen 7,000 en 10,000. Dit is nou die eerste wat ek kon sien.

Wanneer u praat van die voorkant, meen u die kant waar julle ingegaan het? --- Die kant waar ons ingegaan het.

Maar kon jy nie terselfdertyd die ander kante sien nie? --- Nee. Die Bantoes het die kar toe gestaan. Hulle het reg om die kar gestaan.

En wat was julle moeilikheid om in te kom by die hek? --- Hulle het die Polisiekar vasgehou en met 'n gesukkel het ons ingegaan. Die saracens het voor gery, en ons was die laaste Polisievoertuig wat ingegaan het, op daardie tydstip.

Was die skare daar stil, of was julle daar ook uitgejou? --- Ja. Van die Bantoes het na ons gekom en gevra - dit het daarop neergekom, "Wat soek julle hierso?" en die een het dit gesê, "Cato Manor", en die ander het dit beaam, "Cato Manor", en die een het gewys na die Polisiestasie-toe toe sê hy "Daar is Cato Manor".

DIE VOORSITTER: Watter taal het hulle gebruik? --- Afrikaans - wat ek kon hoor.

--- VERHOOR HERVAT ---

die hek gaan? ---- Dit is reg.

Hoe ver van daardie hek af het julle hulle teëgekom? ---- Ongeveer 100 na 200 treë, het hulle klompies-klompies langs die paaie gestaan.

Was daar Polisie ook daar, in die omtrek? ---- Daar was.

En jy sê hulle het klompies-klompies gestaan? ---- Dit is reg.

En het julle by die Polisie verbygegaan? Was daar Polisie ook in Seeiso-straat? ---- Nee. Die enigste Polisie wat daar was, was die bemanning van die Saracens en ons. Ek het nie mense te voet daar gesien, of ander voertuie nie.

En wat die Bantoes betref, sê jy julle het slegs klompies-klompies teëgekom? ---- Langs die grootpad, ja.

Wat het hulle gedoen? ---- Hulle het langs die pad gestaan en geskree, aanmerkings gemaak op die Polisie wat daar verbygaan.

Hulle het julle nie gemolesteer nie? ---- Nie daar nie.

Watter aanmerkings het hulle gemaak? ---- Hulle het geskree "Afrika!" en vir ons gevra om die lokasie te verlaat.

Enige ander aanmerkings? ---- Nie soever ek kan onthou nie.

Die groot hek aan die Westekant van die Polisie-stasie, is dit waar julle ingegaan het? ---- Dit is reg.

Saam met die Saracens? ---- Dit is reg.

---- En ----

En hoe laat was dit toe julle by die hek ingegaan het? --- Dit was ongeveer 12-uur in die middag.

Was daar 'n samedromming van Bantoes daar? --- Ja; die straat het vol Bantoes gestaan.

Kon jy by benadering sê hoeveel daar gewees het? --- Ek is 'n bietjie sleg om te skat. Aan die voorkant van die Polisiestasie, waar ek was, was daar seker maklik tussen 7,000 en 10,000. Dit is nou die eerste wat ek kon sien.

Wanneer u praat van die voorkant, meen u die kant waar julle ingegaan het? --- Die kant waar ons ingegaan het.

Maar kon jy nie terselfdertyd die ander kante sien nie? --- Nee. Die Bantoes het die kar toe gestaan. Hulle het reg om die kar gestaan.

En wat was julle moeilikheid om in te kom by die hek? --- Hulle het die Polisiekar vasgehou en met 'n gesukkel het ons ingegaan. Die saracens het voor gery, en ons was die laaste Polisievoertuig wat ingegaan het, op daardie tydstip.

Was die skare daar stil, of was julle daar ook uitgejou? --- Ja. Van die Bantoes het na ons gekom en gevra - dit het daarop neergekom, "Wat soek julle hierso?" en die een het dit gesê, "Cato Manor", en die ander het dit beaam, "Cato Manor", en die een het gewys na die Polisiestasie-toe toe sê hy "Daar is Cato Manor".

DIE VOORSITTER: Watter taal het hulle gebruik? --- Afrikaans - wat ek kon hoor.

--- VERHOOR HERVAT ---

VERHOOR HERVAT: Het jy enige wapens gesien? ---- Nie op daardie tydstip nie.

DIE VOORSITTER: Wat het jy verstaan onder die verwysing na Cato Manor? ---- Ek vereenselwig die naam met die moord op die nege Polisiemanne, daar, onlangs. Ek meen, dit was nie voorheen 'n geskiedkundige dorp nie. Die eerste wat ek aan kon dink, was die moord op die Polisiemanne.

VERHOOR HERVAT: Dit is wat jy aan gedink het? ---- Dit is reg.

Het jy daardie tyd kennis gedra van die gebeure by Cato Manor? ---Ja; wat ek in die koerante gelees het.

Wat was dit wat jy gelees het? ---- Van die aantal Polisiemanne wat daar vermoor was, doodgeslaan was, en die getuienis van die wat ontsnap het, wat lewendig uitgekom het.

Hoe het die geskreeu van die woorde "Cato Manor" vir jou affekteer? ---- Ek het bang geword, op daardie tydstip.

Vir? ---- Met die naam "Cato Manor" en die gebeure onlangs, in Cato Manor.

Wel, wat het toe van die saracens geword, binne? ---Hulle is aan die voorkant, die Westekant - altans, dit is nou die sy-kant, die Westekant; daar het hulle gestaan.

En wat het die manskappe gemaak? ---- Sommige het in die saracens gebly, en die ander het uitgeklim. Ons kar is agter, in die agterplaas van die Polisiestasie getrek.

Wat is die volgende ding wat toe daar gebeur het? ---- Daar was een of twee Polisie-offisiere. Daar was Bantoes binnekant die draad, aan die kant van die Polisie-

stasie. Hulle het daar rondgeloop. Hulle het met die skare gepraat. Daar was drie of vier van die Bantoes gewees. Dié Bantoes het somtyds vir hierdie ander Bantoes, wat aan die binnekant was - ek sou sê hulle leiers; dit het vir my voorgekom asof hulle leiers was. Hulle het vir hulle geluister, en somtyds het hulle ook nie. Hulle het hulle hande opgesteek, dan het die skare stilgebly, en as die leier gedraai het, het hulle maar net weer aangegaan om die Polisie uit te jou, te skree "Afrika!" Die Bantoemans het hulle hemde oopgemaak en gesê, "Skiet ons!" Hulle het die hemp oopgeknoop, bors gewys en gesê "Skiet ons!"

DIE VOORSITTER: Waar was dit gewees? ---- Dit was in die Polisiestasie, aan die Westekant.

VERHOOR HERVAT: Wie, sê jy, het dit gedoen? ---- Van die Bantoemans.

Watter tipe van Bantoe het jy gemerk is eintlik voor teen die draad? ---- Dit was meesal kinders en Bantoevrouens, en van die jongere Bantoemans.

Watter tipe was dit wat die hemp oopgemaak het en gesê het "Skiet ons!" soos jy nou net so effe vertel het? ---- Dit was van die jongeres. Ek skat hulle seker so tussen 18 en 25 jaar oud.

Uit watter deel van die skare kon jy sien word die meeste geskree, of kon jy dit nie opmerk nie? ---- Omtrent almal wat daar was.

Oral? ----Oral.

Toe jy nou tussen die ander manskappe binne-in, op die terrein was, wat het jy gevoel omtrent die

---- toestand ----

toestand, daar? --- Die toestand van die manskappe?

Die toestand van die skare? ---Is dit nou die Bantoes, of die Polisiemanne self?

Ja, die Bantoes? --- Hulle was baie uitdagend gewees, uittartend. Al die Polisiemanne wat daar was, het hulle uitgetart en hulle was baie uitdagend gewees - baie opstandig.

En omtrent die veiligheid van die Polisie daar, wat het jy gevind? --- Ons het daar in lewensgevaar verkeer.

Hoekom sê jy so? --- Daar was maar net 'n paar Polisiemanne in vergelyking met die skare wat daar was, en die skare was in staat gewees om enige ding te doen.

Wat het jy werklik gedink sou hulle doen, of kon hulle doen? --- Ek het gedink hulle sou, en hulle kon ons vermoor het, daar.

Deur wat te doen. Deur hoe te werk te gaan? --- Die manier waarop hulle daar - die houding wat hulle ingeneem het. Dit was baie astrant gewees, en ...

DIE VOORSITTER: Die vraag is eintlik hoe jy gedink het hulle so-iets sou kon regkry. Julle Polisie was gewapen met vuurwapens, en daar was saracens wat vermoedelik sterk vuurkrag het? ---Ja. Hulle sou ons maklik daar kon oorweldig het.

Selfs met die wapens? ---Ja.

VERHOOR HERVAT: Kan u aan ons sê wat u gedink het, hoe hulle sou te werk gaan? Hoe hulle sou moes te werk gaan om dit reg te kry? --- Die getal wat daar

--- was ---

was in vergelyking met die Polisiemanne, kon ons onderstebo gehardloop het en dan sou hulle maar gemaak het wat hulle wou.

Op daardie oomblik - jy was nou binne - het jy toe wapens gesien, of nie? —— Nee.

En het jy gemeen dat dit kon gebeur selfs sonder wapens? ——Ja.

As 'n mens nou so in gevaar verkeer, dan het jy seker in jou geestesoog 'n blik van wat nou kan gebeur. Hoe het jy gedink sal hulle by julle kom? ——Hulle kan oor die draad spring, of die draad platdruk.

Het jy dit in gedagte gehad? —— Ja.

Daar is toe later geskiet deur die Polisie, nê?—— Ja.

Het voor die skietery, het daar enigiets anders gebeur, van enige belang? Wat jy as belangrik beskou het? —— Ja. Kol. Pienaar het daar opgedaag, en hy moes ook sy weg deur die hek forseer. Hy was 'n rukkie daar gewees, toe het hy bevel gegee dat die Polisiebeamptes moet aantree. Hy het vir ons gewys waar min of meer ons moet aantree, en 'n rukkie daarna het die skare klippe begin gooi - kieries.

Na wie het hulle die klippe gegooi? —— Na die Polisiemanne.

Net na 'n sekere groepie Polisie, of na al die Polisie daar? —— Al die Polisiemanne.

Hoe ernstig was die klipgooiery? —— Dit was ernstig gewees. Die manne moes eers terugval en toe, onmiddellik daarna, het die Polisie begin skiet en

—— onder ——

onder andere het een van die Bantoes my met 'n klip in die maag gegooi, teen my arm en my regtersy. Ek was half bewusteloos gewees. My wind was uit gewees. Ek het op die grond gesit, en ek het ook geskiet.

Het jy op die grond gesit vanweë die besering? ——Ja. Ek kon nie orent kom nie.

Hoeveel klippe het jou getref? —— Een.

Waar het dit jou getref? ——In my regtersy, net onderkant die kortrib, en op die arm.

En sê jy jy het geskiet terwyl jy daar gesit het? —— Dit is reg.

Het die ander toe al geskiet, of was dit die eerste skoot wat jy geskiet het? —— Nee, toe het die ander Polisiemanne al begin skiet.

Waarheen het jy toe geskiet? ——Na die skaretoe.

Hoeveel skote het jy afgevuur terwyl jy daar gesit het? —— Drie skote met my diensrewolwer - .38.

Is dit al skote wat jy geskiet het, of het jy nog geskiet? —— Dit was al.

Jy het net drie geskiet met 'n diensrewolwer? ——Ja.

En aldrie skote het jy geskiet terwyl jy gesit het? —— Dit is reg.

Het jy maar gesit omdat dit gemakliker was, of het jy moeilikheid gehad om op te kom? —— Ek kon nie orent kom nie; my wind was uit gewees.

DIE VOORSITTER: Het jy 'n .303 gehad? —— Nee. Ek het net 'n rewolwer gehad.

—— Hoeveel ——

Hoeveel patrone was daar in die magasyn van jou rewolwer? ---- Ses.

Jy het met die drie skote geskiet? ----Met die drie.

VERHOOR HERVAT: Toe die klip jou getref het, toe jy nou inmekaar sak, was daar toe al geskiet, of nog nie? ----Ongeveer dieselfde tyd dat die klip my getref het, het die Polisiemanne begin skiet.

Sou jy sê dat jy ook gevuur het saam met die eerste skote, of was jy na die ander? ---- Ek was 'n bietjie na die ander.

En het jy aangehou skiet totdat hulle ophou, of het jy voor die tyd opgehou? ---- Totdat die skare heeltemal padgegee het, dat daar geen gevaar was nie; toe het ek opgehou skiet.

Nee, ek wil weet - ek vra nie in vergelyking met die skare nie. Ek vra, in vergelyking met die ander wat skiet. Kyk, daar is begin skiet en daar is toe opgehou met skiet? ---- Reg.

Het jy opgehou toe die ander opgehou het met skiet, of het jy opgehou ...? ---- Omtrent dieselfde tyd.

Het jy toe opgehou met skiet? ---- Dit is reg.

Hoeveel skote, dink jy, is gevuur voordat jy jou eerste skoot afgevuur het? ---- Dit is moeilik om te sê. Dit was 'n sarsie gewees. Ek sou nie kon sê hoeveel skote geskiet was nie, maar ek self sou seker een of twee skote kon skiet - as ek saam met die ander geskiet het, sou ek omtrent een of twee skote kon skiet, in vergelyking met die tyd dat ek begin skiet het.

Met ander woorde, sou u twee skote meer kon skiet? ---- Ja. Dit is reg.

Het jy dan na enige besondere persoon geskiet, of somar net in die skare? ---- Van die Bantoes wat naby die draad was, terwyl ek op die grond gesit het, het nog met klippe gegooi en ek het toe - die klippe het na my kant-toe gekom, en ek het na hulle geskiet, na die wat gegooi het.

Hoe lank, meen jy, het die skietery aangehou? ---- Tussen ongeveer tien en vyftien sekondes.

Is jy bekend met geweervuur - .303? ---- Nogal.

Hoeveel skote reken jy kon'n man redelik afskiet met 'n .303 gedurende die tydperk dat daar geskiet was? ---- Sonder om te korrel, tien na vyftien skote met 'n .303. As die magasyn vyftien kon vat, sou hy tien na vyftien kon geskiet het; dit is nou somar van die blad af skiet, sonder om te korrel, sou ek sê ongeveer 'n skoot per sekond. Dit is nou dieselfde tyd as jy die slot instoot, die sneller trek, ook.

Maar kan jy dit doen? Moet dieselfde hand nie die slot instoot ...? ---- As die slot toe is, dieselfde tyd, net onmiddellik daarna aftrek.

Jy stoot die slot in, en jy draai hom af - druk hom eers op, trek hom terug, stoot hom in, draai hom weer af? ---- Dit is reg.

Dan vervat jy na die trekker, is dit nie? ---- Dit is reg.

---Jy ---

Jy reken hy kon tien tot vyftien skote skiet, as sy magasyn soveel kon hou? ---Ja; maar daarby gesê, moet hy baie behendig ook wees.

Die magasyn in werklikheid vat net tien? - - Dit is reg.

DIE VOORSITTER: Sê jy jy sal daardie aantal skote kan afskiet? --- As ek nou so daaraan dink ...

Tien rondes in tien sekondes? --- Nou, as ek daaraan dink, dink ek ek sal dit kan doen, maar ek het dit nog nooit probeer nie,

Jy dink jy sou dit kan doen? --- Ja. Soos ek nou daaraan staan en dink,dink ek ek sal dit moontlik kan doen.

VERHOOR HERVAT: Is hierdie beraming van tyd, van jou, gebaseer op enige toetse wat jy al in die verlede gedoen het, of is dit nou maar gissing? --- Dit is somar maar net gissing, wat ek dink.

DIE VOORSITTER: Het u enige bevel gehoor, dat julle moes skiet? ---Nee.

Het julle enige spesifieke opdrag gehad oor wanneer geskiet mag word? --- Gladnie. Ons het net 'n bevel gekry om te laai.

Wanneer het u die bevel gekry? ---Ongeveer vyf na tien minute voor die skietery.

En wat was gesê in verband daarmee? --- Al wat ek kon hoor is kol. Pienaar het gesê "Laai".

Nie "Laai een ronde" of "Vyf rondes" of "Tien rondes" nie? ---Nee; dit is moeilik om te sê. As hy gesê het hoeveel rondes, ek het dit nie gehoor nie.

--- Het ---

Het jy toe gelaai, of was jou rewolwer reeds gelaai? --- Dit was reeds gelaai, maar dit is moeilik om te sê - ek het nie gehoor nie.

Was dit gelaai voor julle daar aangekom het? --- Dit is reg.

Het jy gesien of die manne wat daar aanwesig was, van hulle gelaai het? --- Ja.

Was daar manne gewees wat hulle vuurwapens nog moes laai? ---Ja.

Ek meen die optrede om die vuurwapens te laai, is dit iets wat maklik waargeneem word deur 'n skare of deur die mense, altans, wat voor staan? ---Ja; dit is opmerklik.

Hoekom het u opgehou om te skiet? --- Die skare het padgegee. Daar was geen gevaar meer gewees nie, en onmiddellik daarna het die offisiere geskree, "Stop".

Het u opgehou toe hulle "Stop" geskree het, of het u reeds voor dit opgehou? --- Sê altemits so'n gedeelte van 'n sekonde voor dit.

Kan u net vir my verduidelik min of meer waar u gestaan het toe julle aangesê was om aan te tree? As jy na 'n foto wil kyk, kyk na Bewysstukke "A" en "B" (aan getuie oorhandig)? ---Ongeveer hier; Bewysstuk "B", die tweede ysterpaal. Tussen die hek en die tweede ysterpaal, ongeveer.

Dit is nou van watter kant af gereken? --- Op die punt ...

Aan die Noordekant, of aan die Suidekant? --- Aan die Noordekant.

--- Verwys ---

Het jy toe gelaai, of was jou rewolwer reeds gelaai? ---- Dit was reeds gelaai, maar dit is moeilik om te sê - ek het nie gehoor nie.

Was dit gelaai voor julle daar aangekom het? ---- Dit is reg.

Het jy gesien of die manne wat daar aanwesig was, van hulle gelaai het? ---- Ja.

Was daar manne gewees wat hulle vuurwapens nog moes laai? ---Ja.

Ek meen die optrede om die vuurwapens te laai, is dit iets wat maklik waargeneem word deur 'n skare of deur die mense, altans, wat voor staan? ---Ja; dit is opmerklik.

Hoekom het u opgehou om te skiet? ---- Die skare het padgegee. Daar was geen gevaar meer gewees nie, en onmiddellik daarna het die offisiere geskree, "Stop".

Het u opgehou toe hulle "Stop" geskree het, of het u reeds voor dit opgehou? ---- Sê altemits so'n gedeelte van 'n sekonde voor dit.

Kan u net vir my verduidelik min of meer waar u gestaan het toe julle aangesê was om aan te tree? As jy na 'n foto wil kyk, kyk na Bewysstukke "A" en "B" (aan getuie oorhandig)? ---Ongeveer hier; Bewysstuk "B", die tweede ysterpaal. Tussen die hek en die tweede ysterpaal, ongeveer.

Dit is nou van watter kant af gereken? ---- Op die punt ...

Aan die Noordekant, of aan die Suidekant? ---- Aan die Noordekant.

---- Verwys ----

Verwys u nou na die heining wat aan die Westekant van die Polisiestasie is? ---- Dit is reg.

En u sê u was omtrent in die omgewing van die tweede ysterpaal? ---- Dit is reg.

Is dit die een wat daar effens oorhel? ---- Dit is reg.

En hoe ver was u van die heining gewees toe u nou aangetree het, voordat u teruggeval het? ---- Ongeveer daar waar die Bantoekonstabel staan, op die foto - dit is die distansie van die straat af, hier.

Dit kon moontlik vier of vyf treë wees? ---- Ja; ongeveer vyf treë.

Vanwaar het die skietery eerste gekom; het u gehoor? ----Nee; dit is baie moeilik om te sê.

U weet nie van watter kant nie? ---- Ek kan nie sê nie.

Hoekom het u self geskiet? ---- My lewe was in gevaar gewees, volgens dit my geskyn het.

Het jy enigsins aandag gegee aan die kwessie dat daar net gevuur moet word as daar 'n bevel gegee is? ----Ja.

Jy sê daar was nie 'n bevel gegee nie? ---- Ek het niemand 'n bevel gehoor gee om te skiet nie.

Het jy te enige tyd gedink dat daar wel 'n bevel gegee was? ---- Nee.

Jy het nie daaraan gedink nie? ---- Ek het nie daaraan gedink nie.

KRUISVERHOOR DEUR MNR. PLEWMAN: Konst. Struwig, u was baie na-aan die Noordelike heining, die heining aan

---- die ----

die Noordelike kant van die Polisiegronde? --- Dit is reg.

Hoeveel manne was daar nog aan jou regterkant? --- Ek sal nie kan sê nie; daar was een of twee gewees.

Nie meer as twee nie? --- Dit kan wees. Dit is moeilik om alles te onthou.

Nee, ek neem dit aan. Ek wil net vasstel of dit een of twee of tien was? --- Dit kon meer gewees het, maar soos ek dit onthou, was dit een of twee gewees.

Was daar 'n saracen, min of meer, op daardie plek? ---Ja; so ongeveer, eksou sê vyftien treë van die Noordelike hoek af.

In watter rigting het dit gewys? --- Ek kan nie onthou nie.

En hoe ver van die draad af, aan die Westekant? --- Dit was amper teen die Polisiestasie se muur getrek. Dit is ongeveer 20 tot 25 treë.

Was dit die naaste een aan hierdie draad aan die Westekant, of was daar nog ander geparkeer? --- Daar was aan die ander kant van die Polisiestasie ook.

Ek praat nou van hier, waar jy gestaan het. Ek wil nie van saracens aan die Suidekant weet nie - hier aan die Noordekant. Was daar nie ander hier geparkeer nie? --- Daar was vier of vyf saracens, maar ek kan nie hulle posisies almal presies onthou nie.

Was hulle agter julle, of voor? ---Hulle was agter ons geparkeer.

Nou, kan ons net teruggaan na jou aankoms. Hoeveel manne was in jou voertuig? ---Ons was drie.

Almal gestasioneer waar jy gestasioneer is - Johannesburg Radio Hoofkwartiere? --- Dit is reg.

Was hulle gewapen? ---Hulle was gewapen gewees.

Waarmee? --- Hulle was elkeen met 'n sten uitgereik gewees.

Twee manne met stengewere? ---Ja.

Wat was hulle name? --- Van Wyk en du Plessis.

Het hulle met die stengewere geskiet? --- Dit kan ek nie sê nie.

DIE VOORSITTER: Was hulle naby jou gewees, of het hulle elders gestaan? --- Ek weet nie watter posisie hulle ingeneem het nie. Hulle was nie naby my gewees nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Hulle het nie langs jou gestaan nie. Het jy van die manne wat aan albei kante van jou gestaan het, geken? ---Nee.

Die saracens het ook van Johannesburg af gekom. Is dit korrek? --- Twee van hulle, ja.

Ek praat van die twee wat vanaf Johannesburg gekom het. Daardie twee wat jou vergesel het - het hulle van Johannesburg af gekom? --- Dit is reg: van Auckland Park.

Het jy die bemanning daarop geken? --- Ja, ek het van die manne op die saracens geken.

En hulle was onder die bevel van kapt. v.d. Linde, en hy sal seker al die name ens. van sy bemanning kan gee? ---Ja, hy behoort seker.

Hierdie twee wat saam met jou gery het, van Wyk en du Plessis, waar hét hulle hul stengewere getrek - in Johannesburg? ---Ja.

--- Wie ---

Wie is die persoon wat die ammunisie daar uitgereik het? —— Ek kan nie onthou wie dit is nie, maar dit kon een van twee persone gewees het; dit moes óf die opsigter gewees het, in die beheerkamer, die radio-beheerkamer....

Sy naam is? —— Dit kon sers. Pieterse gewees het, of die offisier wat die oggend daar aan diens was, maar ek weet nie wie dit is nie.

Het jy 'n rapport ingedien in verband met die skote deur jou afgeskiet? —— Dit is reg.

Aan wie het jy jou rapport gemaak? —— Aan my stasiebevelvoerder.

Sy naam is? —— Hoofkonstabel Viljoen.

DIE VOORSITTER: Watter aantal het jy aan hom opgegee? —— Drie. Ek het toe 'n rapport ook ingesit.

KRUISVERHOOR HERVAT: Dit is die gebruik, volgens staande orders? —— Dit is reg.

Ten tyde van die skietery, hoe het julle gestaan; in een lyn, of meer as een? —— Net in een lyn.

Reg af, aan die Westekant, vanwaar jy gestaan het, tot aan die Suidelike hoek - in een lyn? —— Ja.

En die offisiere het voor julle gestaan, tussen waar julle gestaan het, en die skare? —— Van hulle het daar gestaan, een of twee wat ek kon sien. Daar was natuurlik van hulle agter ons ook gewees.

Die naaste offisier aan jou, wie was dit? —— Wel ...

En ek praat nou van die wat voor jou gestaan

—— het ——

het, natuurlik; jy kon nie sien wat agter jou was nie? —— Die enigste offisier wat ek voor my opgemerk het, daardie tyd, was kol. Pienaar gewees. Hy was in die omgewing van die hek gewees.

Hy het min of meer voor jou, in die omgewing van die hek gewees? —— Dit is waar ek hom die laaste keer opgemerk het, toe hy die bevel gegee het om te laai.

Min of meer hoe ver was dit van jou? —— Dit was ongeveer tien na vyftien treë vanwaar ek was.

Was daar ander voertuie, d.w.s. nie saracens nie maar ander voertuie, voor in die polisieterrein, ten tye van die skietery? ——Meen u nou aan die voorkant?

Ek praat nou van die Westekant, waar daar 'n soort van 'n grasperk is - op daardie grasperk? —— Sover ek kan onthou, was daar net saracens gewees.

En het jy gesien waar kol. Pienaar sy kar parkeer het? ——Nee.

Jy het nie opgemerk nie? —— Ek het nie opgemerk nie.

Sover jy weet, het dit nie op die grasperk gestaan nie? ——Nie op die grasperk self nie, nee.

Kon jy sien of daar manne op die saracens staan, of het jy nie gekyk nie? —— Nee; ek het nie na die saracens gekyk nie.

In watter rigting het jy geskiet - reg Wes? —— Reg Wes.

Was daar enige skietery na die Noordekant? —— Ek sou regtig nie kan sê nie.

—— Dit ——

Dit wil sê, in die rigting van die draadheining aan jou regterkant? ---- Ek sal nie kan sê nie.

Jy weet nie of iemand in daardie rigting geskiet het nie? ---Nee.

Het jy opgelet of iemand miskien Noord-Wes geskiet het? ---Nee. Dit is moeilik om daardie tyd te kyk waar skiet ander mense.

Nee, ek verstaan, natuurlik, dat jy nie alles kan sien in so'n kort tydperk nie. Aan die begin van die skietery, is aan ons gesê, het die skare omgedraai en gehardloop. Is dit wat u ook waargeneem het? --- Nie onmiddellik nie. Sommige het gewyk, maar die groter meerderheid het nog daar gestaan en klippe gooi.

Waar het hulle presies - jy moet aan my mooi verduidelik presies waar die klompie nog gestaan het na die eerste skote die eerste geskiet is? --- Dit is voor my ...

Sal dit beter wees as jy op die kiekie wys? --- Dit sal makliker wees.

Kyk na Bewysstuk "B" - dit is 'n lugfoto van die Polisiekamp. Waar jy gestaan het, is aan die Noordekant, op daardie gedeelte van die grasperk? ---Ja.

Waar het die skare gestaan wat jy sê, nie onmiddellik gewyk het nie? --- Sommige van hulle, aan die regterkant.

Kan jy die punt uitwys?

DIE VOORSITTER: Probeer dit verduidelik ten opsigte van 'n punt voor jou of 'n punt links van jou of 'n punt regs van jou?

MNR. PLEWMAN: As ek dit mag voorstel, Edelagbare,

---- as ----

as hy 'n punt kan uitwys, kan ek miskien 'n beskrywing daarvan gee.

DIE VOORSITTER: Mnr. Plewman, hy het reeds gesê dat hy was min of meer teenoor die tweede hoekpaal, van die regterkant af. Nou, met betrekking tot daardie besondere hoekpaal, of tenminste, nie hoekpaal nie maar yster heiningpaal, waar was die wat jy hou na verwys as die persone wat nie onmiddellik gewyk het nie; waar was hulle gewees? --- Ek weet nie of ek mnr. Plewman reg verstaan het nie - hy het gesê die skare wat nie onmiddellik gewyk het nie - wat onmiddellik gewyk het en nie padgegee het nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Nee, ek het gesê wat nie onmiddellik padgegee het nie? --- Dit was reg voor my.

Reg voor jou, dit wil sê, by die tweede ysterpaal? ---Ongeveer, ja.

En hoe ver van die draad af? ---Ongeveer tien treë van die ...

Van die straat se kant van die draad? ---Ja.

En hoe lank het hulle gestaan? --- Vir 'n hele paar sekondes.

Wat het geword van die wat teen die draad was? --- Toe die skietery begin, was van die Bantoes gewond gewees, en hulle het daar bly sit of bly lê. Sommige het weggehardloop. Maar die wat in die agterlinies was, het nog met klippe gegooi; hulle het nie onmiddellik gewyk nie.

Hoe lank het die klipgooiery aangehou? --- Ongeveer dieselfde tydperk as wat daar geskiet was.

--- So ---

So, toe die skietery gestaak was, het daardie mense nog daar gestaan? ---Nee; toe het hulle gewyk. Toe was daar nou nie meer Bantoes wat daar gestaan het nie. Hulle het almal gehardloop.

Wat daar gestaan het nie - jy sê die klipgooiery het aangehou vir solank daar geskiet was? --- Ongeveer, ja.

En toe die skietery klaar was, het hierdie mense al weggehardloop? --- Ja; toe die offisier sê "Skiet", was die meeste Bantoes al weg gewees. Maar niemand het meer klippe gegooi, sover ek kon sien nie.

Die offisier het gesê, "Skiet"? --- Toe die offisier sê ons moet ophou skiet.

O, jy het net 'n fout gemaak; jy het gesê "Toe die offisier sê 'Skiet'"? --- Nee, "ophou skiet". Ekskuus. Verskoon my dat ek so gesê het.

Watter offisier het gesê julle moet ophou skiet? --- Ek ken nie al die offisiere wat daar was nie.

Waar jy gestaan het, het dit van voor gekom, of van agter? --- Van agter.

Nou, kan ons teruggaan na my vraag: Hoe lank het daardie mense nog gestaan nadat die eerste skote geval het?

DIE VOORSITTER: Neem dit nou van die begin af, stadig; jy hoef nie haastig te wees nie. Dink daaroor na voor jy praat. Jy het die posisie onmiddellik voor daar geskiet is. Toe het daar - voor jy geskiet het, het daar skote geval? ---Ja.

Nou, wat het toe gebeur? Vertel ons net van wat

--- in ---

in jou gesigsveld was, voor? ---- Van die Bantoes wat naby die draad gestaan het, en wat nie raakgeskiet was nie, het weggehardloop. Maar soos ek sê, die wat agter gestaan het, agter die agter-linies, het nog bly staan en klippe gegooi.

Toe jy nou skiet - jy sê jy het 'n bietjie later begin skiet? ---- Ja.

Dit was 'n kwessie van sekondes, maar jy het later as die eerstes begin skiet? ----Ja.

Toe jy nou jou eerste skoot vuur, wat was die posisie voor jou gewees? Was almal toe reeds besig gewees om weg te hardloop. Met ander woorde, was al die skare, vir sover dit voor jou was, met hulle rug na jou gekeer, of was daar nog wat gestaan het of wat was die posisie? ---- Daar was nog wat gestaan het, na ons gekyk het en klippe gegooi het.

KRUISVERHOOR HERVAT: Hoeveel? ---- Dit is moeilik om te sê, maar daar was baie gewees.

Ek wil nie presies weet nie - min of meer? ---- Daar was baie gewees.

Maak 'n skatting? ---- Reg voor my was daar seker, wat ek kon sien, maklik 'n honderd gewees.

Toe was die Polisie besig om te skiet in die rigting van daardie mense? ----Is dit nou - praat u nou van kort nadat die eerste skote geklap het?

Die eerste skote het geklap. Van die wat stilgestaan het, het weggedraai of geval; 'n ander klomp, sê jy, van meer as 100 het nog daar gestaan en gegooi? ---- In my gesigsveld, wat ek kon sien, ja.

---- Het ----

Het die Polisie na hulle-toe geskiet, vir hulle probeer raakskiet? ---- Ek weet nie of die Polisie na hulle-toe geskiet het nie; maar ek het direk geskiet op die skare.

Wat ek wil weet is, hoe lank het hulle daar gestaan en klippe gegooi? ---- Seker ongeveer tien sekondes.

Hulle het tien sekondes gebly, en nou, as ons nou kan gaan na die posisie na die laaste skoot geskiet is, na die skietery gestaak is; toe was die wêreld voor julle skoon. Daar was net lyke en beseerdes wat gelê het, nie waar nie? ---- En mense wat weg hardloop, ja.

Mense wat weer opgestaan het en weggehardloop het? ---- Dit is reg.

Maar ek praat nou van die straat aan die Westekant, Niemand het daar gestaan nie - toe die skietery ophou, het niemand in die straat aan die Westekant nog bly staan nie. Dit is getuienis wat ons alreeds gehad het, en ek wil net weet of u nog daarmee saamstem? ---- Voor die Polisiestasie het daar niks gestaan nie. Aan die Westekant het daar nie gestaan nie, maar daar het van hulle weggehardloop, 'n ent van die Polisiestasie af. Maar in die onmiddellike omgewing van die Polisiestasie het daar nie Bantoes gestaan nie.

In daardie straat, tussen die draad aan die Westekant van die Polisiestasie en die draad aan die Oostekant van die kliniek, oorkant? ---- Dit is reg.

En onmiddellik voor jou, hoeveel lyke het daar gelê? ---- Ek sal nie kan sê nie. Ek het gaan kyk daar,

---- en ----

en ek kon nie sê hoeveel dood is, en wie lewendig was nie. Ek het gesien daar is wat lewe.

In ieder geval, dit kom hierop neer, dat daardie klomp wat nog gestaan het en nog klippe gegooi het, hulle was seker van vooraf geskiet? --- Dit kan moontlik wees, ja.

Dit moet wees, nie waar nie? Jy kan nie 'n klip agtertoe gooi nie? --- As hulle raakgeskiet was, moes hulle van voor af geskiet gewees het.

DIE VOORSITTER: Mnr. Plewman, ek weet nie of hierdie getuie veel daar kan help nie. Dit hang daarvan af, vanwaar die man skiet. As iemand van die Suidekant skiet na die Noordelike hoek-toe, dan sal hy hom klaarblyklik nie van reg voor raakskiet nie.

MNR. PLEWMAN: Wel, Edelagbare, as ek dit wel gesê het, dat dit reg voor is, is dit foutief. Ek het dit nie bedoel nie. Maar ek sal dit nie verder neem nie.

DIE VOORSITTER: Jy praat nou van 'n groep mense wat bly staan het, wat klippe gegooi het, en dat jy op hulle gevuur het. Tussen jou en hulle, was dit skoon veld of was daar mense wat nog beweeg het, en gehardloop het? Wat was die posisie? --- Daar het mense gelê wat raakgeskiet was, en wat gehardloop het.

Dan kom ons na die skote wat jy gehoor het voor jy self geskiet het. Jy sê jy weet nie van welke kant dit gekom het nie. Maar was dit 'n

--- sarsie ---

sarsie, of was dit enkele skote, of hoe wat dit? ––– Dit was eers enkel skote gewees.

Hoeveel? ––– Ek sal nie kan sê nie.

DIE VOORSITTER: Waar het daardie enkel skote vandaan gekom - weet u? ––– Dit was aan my linkerkant, soos ek gestaan het - vanaf die Suidekant.

KRUISVERHOOR HERVAT: Was daar vyf enkelskote, of ....? ––– Dit kon maklik soveel gewees het, ja.

En onmiddellik daarna het die sarsie losgebars? ––– Dit is reg.

Hoe lank, sou jy sê, sou dit vir jou vat om drie skote af te skiet; / met 'n rewolwer - seker baie gou? ––– Baie gou.

DIE VOORSITTER: Die rewolwers wat julle het, is dit bloot 'n kwessie van die sneller trek? ––– Dit is reg. Jy hoef nie oor te haal nie.

As die een skoot wat in die loop is, afgevuur is, kom daar outomaties nog 'n koeël in die loop, dan? ––– Soos jy jou sneller trek, ja.

- VERDAAG: 11.15 v.m. -

- HERVAT: 11.30 v.m. -

ANDRIES ABRAHAM STRUWIG, nog onder eed:

KRUISVERHOOR DEUR MNR. PLEWMAN HERVAT: Kan u - is u van die Bantoetale magtig? ––– Nee.

So, as u nou sê dat daar aanmerkings was, kan u dit net sê as hulle dit in een van die twee amptelike tale gesê het? ––– Dit is reg.

Jy het die kar bestuur?––– Dit is reg.

––– Waar –––

Waar het die ander twee kêrels gesit? ---- Die een het voor langs my gesit, en die ander een het agter in die kar gesit.

Sou hulle ook die aanmerkings gehoor het, waarvan jy gepraat het? ---- Ja.

Jy het gepraat van 'n aanmerking toe jy naby, by die Polisiestasie kom, dat jy gehoor het dat iemand geë het "Cato Manor"? ---- Dit is reg.

Was dit net eenkeer dat jy dit gehoor het? ---- 'nHele paar keer.

Hoeveel keer? ---- Ek sal nie kan sê nie.

DIE VOORSITTER: Waar was dit nou gewees? ---- Dit was in die omgewing van die polisiestasie; ongeveer dertig treë van die Polisiestasie af.

KRUISVERHOOR HERVAT:

/Het hulle hard geskree? ---- Taamlik hard.

Die ander Polisie sou dit ook gehoor het? ---- Wat in die kar saam met my was - ja.

Was dit hard genoeg vir die wat alreeds in die Polisiegronde was om te hoor? ---- Dit is moeilik om te sê. Ek glo nie hulle sou dit kon hoor nie.

DIE VOORSITTER: Kan u net vir my sê: Toe daardie woorde gebruik was, was dit die enigste woorde wat gebruik was, of was daar rumoerigheid elders gewees; wat was die posisie? ---- Ja; die skare het orals geraas.

Die mense wat u sê wat dit geskree het, waar was hulle? Hoe ver weg was hulle van jou motorkar? ---- Hulle was reg by die kar gewees.

Reg by die kar? ---- Dit is reg.

----KRUISVERHOOR ----

KRUISVERHOOR HERVAT: Het dit gekom van een kant van die kar af? ---- Om die kar, van die Bantoes wat daar was.

Dit was maar net op daardie plek dat jy dit gehoor het, en nie weer later nie? ---- Ek het dit daarna, terwyl ek in die Polisiegronde was, gehoor - een- of tweekeer.

Waar het jy toe gestaan? ---- Dit was ongeveer in die omgewing waar ek was toe die skietery plaasgevind het.

Het jy nog nooit uitgevind wie die mense is wat langs jou gestaan het nie? ---- Nee.

Het jy met die ander twee kêrels wat saam met jou gery het, gepraat na die voorval? Na die skietery? Julle het seker weer saam teruggery, Johannesburg-toe? ----Ja. Ons het gepraat oor die gebeure van die dag.

Het hulle vir jou gesê of hulle geskiet het, of nie? ----Nee, ons het nie daaroor gepraat nie.

Maar hoekom nie? ---- Ons - hulle het nie vir my gesê of hulle geskiet het nie, en ek het nie vir hulle gevra of hulle geskiet het nie. Na die skietery was daar 'n offisier gewees wat name van die persone gevat het wat geskiet het, en dit het my toe nie aangegaan nie en ek weet nie of hulle in dieselfde rye gestaan het as ek nie. Die wat geskiet het, het in die een kant ingeval en die wat nie geskiet het nie, in die ander kant.

DIE VOORSITTER: Wanneer was dit? ---- Dit was na die skietery.

---Nog ---

Nog daar by Sharpeville? ---- Daar by Sharpeville, ja.

Voor julle uiteen gegaan het? ---- Voor ons uiteen gegaan het.

KRUISVERHOOR HERVAT: In elk geval, julle drie het nooit daaroor gepraat nie, en nie probeer vasstel wie geskiet het nie? ---- Dit is reg.

Die gevaar wat jy gesien het, dat mense miskien oor die draad kom spring, sover ons tot dusver gehoor het, het die skare nie oor die draad gespring nie. Ons het gehoor van enkeles wat vroeër af-en-toe oor die draad gespring het, maar hier, met die skietery het niemand oor die draad gespring nie? ---- Dit het voorgekom asof hulle oor die draad wou kom.

Die vraag is, niemand het oor die draad gespring nie? ---- Waar ek was, het ek niemand oor die draad sien kom nie.

En die draad het nog gestaan na die skietery? ----Ja, maar dit het oorgehel, seker ongeveer 45°.

Dit het na die skietery 45° oorgehel, dink jy? ---- Voor die skietery het dit al begin oorhel .

En na die skietery was dit oor tot op 45°? ---- Dit is reg, ongeveer.

En dit het daar so bly staan? ---- Die Polisie het dit toe opgetrek - van die Polisiemanne daar het dit weer reggedruk.

DIE VOORSITTER: Wanneer het jylaas die Sharpeville Polisiestasie gesien? ---- Gister.

Het jy opgelet na die heining, daar? ----Ja,

---- dit ----

dit is byna normaal, sou ek sê; dit staan regop.

KRUISVERHOOR HERVAT: Watter Polisiemanne het die draad weer reggedruk? --- Nee, ek weet nie.

Jy ken hulle nie? --- Nee.

Het die offisier 'n bevel gegee dat hulle dit moet doen? --- Nee, sover ek weet nie. Ek het net gesien hulle werk daar aan die draad; hulle het die draad teruggedruk.

Hoeveel? --- Nee; ek kan nie onthou presies hoeveel persone daar was nie.

Is dit iets wat almal moes gesien het; wat 'n offisier self sou kon sien? --- As 'n offisier in daardie omgewing gewees het, sou hy dit kon gesien het.

Hoe laat was dit? --- Dit was ongeveer twee of drie uur na die skietery.

Twee of drie uur na die skietery was julle nog daar? --- Ja.

Sien, sers. Grobler het vir ons gesê dat die draad nog gestaan het presies soos dit was, na die skietery, die dag toe ons hier met die eerste getuie begin het? --- Die Polisiemanne - daar was onder andere 'n Bantoe by gewees; hulle het, wat ek gesien het, die draad teruggedruk. Hy en blankes - ek kan nie sê hoeveel dit was nie.

DIE VOORSITTER: Sal jy daardie mense kan uitken? --- Nee. Hulle is onbekend aan my.

KRUISVERHOOR HERVAT: Is jy seker van wat jy sê? --- Ek is seker daarvan.

Jy het seker geweet dat na so'n voorval een

--- of ---

of ander hofsaak, of een of ander amptelike navraag sou gedoen word, of iemand sou 'n verduideliking moes gee; dit het u geweet? —— Reg.

En al die Polisie daar het dit seker geweet? —— Ek vermoed so.

Natuurlik. En is dit nie van die belangrikste getuienis wat daar kon wees, dat die draad oorhel nie? —— Dit kan moontlik wees, ja.

En wil jy nou voorgee dat iemand so onnosel sal wees om dit reg te druk? —— Ek sê wat ek gesien het, daar.

DIE VOORSITTER: Watter heining het u gesien word aan gewerk? —— Aan die kant, daar waar ons gewees het, ten tye van die skietery. Dit wil sê, die Noordekant.

Die Noordelike heining, of die Westelike heining aan die Noordelike kant? —— Die Westelike heining aan die Noordelike kant.

KRUISVERHOOR HERVAT: Na die skietery was die offisiere hier besig om uit te vind watter manne geskiet het, en die wat nie geskiet het nie; hulle het alle reëlings getref om seker te maak dat getuienis wat beskikbaar is, bymekaar gemaak word? ——Ja.

Die offisiere wat in bevel was, sou seker vir ons kon sê wat daar aangegaan het? —— As hulle daar was; maar dit was twee/drie ure na die skietery gewees.

Ek wil kom by die manier waarop jy jou skatting gee van hoeveel mense daar was. Jy sê met jou aankoms was die straat vol Bantoes, en daar was van 7,000 tot

—— 10,000 ——

10,000 aan dievoorkant van die Polisiestasie, dit is aan Westekant? --- Ek het gesê wat ek kon sien.

Jy het ook gesê dat julle heeltemal omsingel was deur Bantoes wat gestaan het om die kar? --- Dit is reg.

Teenaan die kar? --- Dit is reg.

Hoe vorm jy dan jou skatting? --- Toe ek aankom na die Polisiestasie-toe, het ek die groot skare gesien. Maar toe ek nou nader kom, het hulle om die kar saamgedrom.

DIE VOORSITTER: Kyk 'n bietjie na Bewysstuk "B". Kan u net op Bewysstuk "B" vir my aandui van watter rigting het u gekom? --- Van die Noordekant af.

Het u langs daardie teerpad, Seeiso-straat, afgery, van die ingang, be? --- Dit is reg.

Sien u die pad wat daar aan die linkerkant van die foto met so'n halwe draai omkom na voor aan die Westekant van die Polisiestasie? --- Dit is die pad waarmee ek ingekom het.

Jy sien nou op hierdie foto hoeveel mense daar is? --- Ja.

Met betrekking tot hierdie foto, hoe het dit vir u geskyn toe u nou aangekom het van die Noordekant af? Sou dit min of meer dieselfde wees; was daar meer of minder? --- Ek sou sê daar sou min of meer dieselfde gewees het. Altemit 'n bietjie meer; maar vanwaar ek die eerste keer die Polisiestasie kon sien, is my skatting, wat ek kon sien, ongeveer 7,000 na 10,000.

Tot waar, min of meer. Min of meer waar sou

--- u ---

u die aantal in aanmerking geneem het? ––– Dit is aan die voorkant, aan die Westekant, aan die Noordekant en 'n gedeelte van die Suidekant.

Is dit nou die skare waarna u verwys, waar u sê daar was 7,000 na ...? ––– 7,000 na 10,000.

KRUISVERHOOR HERVAT: Daar is gepraat van sekere arrestasies by die hek. Het jy dit gesien? ––– Voor, of na die skietery?

Voor die skietery? ––– Ja.

Was daar ook arrestasies na die skietery? ––– Ja. Ek het 'n Bantoe daar gearresteer wat op die grond gelê het. Hy het geen beserings gehad nie, en hy het 'n dolk in sy broek gehad van minstens 15 duim - in sy broek ingesteek.

DIE VOORSITTER: Waar het jy hom gekry? ––– Ongeveer 5 treë van die draad af, aan die Westekant.

Hoe lank na die skietery?–––Onmiddellik na die skietery. Ons het tussen die gewondes geloop en die Polisie het hulp aangebied aan die beseerdes wat daar was, onder andere water vir hulle gebring, en ek wou toe seker maak of die Bantoe beseer was. Hy het geen beserings aan hom gehad nie. Hy het tussen die gewondes gelê. Ek het hom toe aangehou op Sharpeville vir besit van 'n gevaarlike wapen, voorlopig.

KRUISVERHOOR HERVAT: Hoe lank het hy dan daar gelê voordat jy hom arresteer het? ––– Ek sou nie kan sê hoe lank hy daar gelê het nie.

DIE VOORSITTER: Was dit ure, of minute, of ... ? ––– Dit was 'n geval van minute. Onmiddellik na die skietery.

––– Maar –––

Maar was hy bewusteloos, of wat was die posisie toe hy daar gelê het? —— Hy het - sy oë was toe gewees, maar ek glo nie hy was bewusteloos gewees nie.

Hoe het hy in die Polisiestasie gekom; het jy hom gedra, of het hy geloop? ——Ons het hom gedra.

En wanneer het hy bygekom? ——Hy het seker daar maklik drie ure gelê voordat hy begin praat het. Ons het water op hom gegooi om hom te probeer bykry, maar hy het maar net so gebly soos ons hom daar gekry het.

Het hy enige wonde - het julle probeer vasstel of hy wonde het? —— Ek het hom uitgetrek, sy hemp; sover ek kon sien, was daar geen beserings aan hom nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Hy kon moontlik aan skok gely het? —— Dit kan moontlik wees.

Om terug te kom na die arrestasies voor die skietery: Kan jy net vir my sê waar dit plaasgevind het, wie dit was wat die arrestasies gemaak het en wat gebeur het? —— By die hek, naby die hek het kol. Spengler gekom - ek weet nie of hy die Bantoe wou arresteer of wat nie, of vir ondervraging gevat het nie. Maar hy het 'n Bantoe daar weggeneem, in die Polisiestasie in.

Was die man buitekant die draad of binnekant die draad, of waar was hy? —— Nee; ek het net gesien toe kol. Spengler met hom loop. Toe was hulle al binne.

Hoe was die hek gewees? —— Ek sal nie kan sê of die hek oop, of toe was nie.

Is dit die enigste arrestasie wat jy gesien het? —— Voor die arrestasie, ja.

Net een? —— Ja.

——Het ——

Het jy opgelet of daar 'n man met 'n sakdoek op sy kop was, wat vir kol. Spengler daar gehelp het? ---- Nee.

Het jy 'n man met 'n sakdoek op sy kop binne die Polisiekamp gesien? ---- Nee.

Nie op enige stadium nie? ---- Nee.

Het jy die hek dopgehou, met die arrestasie, om te sien wat daar aangaan? ---- Met die een arrestasie - ek het net gesien toe kol. Spengler met hom wegstap, van die omgewing van die hek af.

Verder het jy niks gesien nie? ----Niks gesien nie.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

MNR. LOUW: GEEN VRAE NIE.

HERVERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Weet jy of die persoon wat jy sê wat die dolk gehad het, toe later aangekla was? ----Nee.

Toe jy by hom weg is, het hy maar nog daar gelê, of wat? ---- Toe hy nou bykom dat hy kan praat, het ek 'n klagstaat uitgemaak en 'n verklaring ingesit en dit aan die klagstaat geheg. Toe was hy heeltemal by sy volle verstand gewees.

Jy het hom nie later weer gesien nie? ---- Nee.

Op daardie stadium, toe hy bygekom het, was daar nog geen tekens van beserings wat hy gehad het nie? ---- Nee. Ek het hom ook gevra en hy het gesê hy het geen beserings opgedoen nie - toe hy bykom.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

Het jy opgelet of daar 'n man met 'n sakdoek op sy kop was, wat vir kol. Spengler daar gehelp het? ---- Nee.

Het jy 'n man met 'n sakdoek op sy kop binne die Polisiekamp gesien? ---- Nee.

Nie op enige stadium nie? ---- Nee.

Het jy die hek dopgehou, met die arrestasie, om te sien wat daar aangaan? ---- Met die een arrestasie - ek het net gesien toe kol. Spengler met hom wegstap, van die omgewing van die hek af.

Verder het jy niks gesien nie? ----Niks gesien nie.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

MNR. LOUW: GEEN VRAE NIE.

HERVERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Weet jy of die persoon wat jy sê wat die dolk gehad het, toe later aangekla was? ----Nee.

Toe jy by hom weg is, het hy maar nog daar gelê, of wat? ---- Toe hy nou bykom dat hy kan praat, het ek 'n klagstaat uitgemaak en 'n verklaring ingesit en dit aan die klagstaat geheg. Toe was hy heeltemal by sy volle verstand gewees.

Jy het hom nie later weer gesien nie? ---- Nee.

Op daardie stadium, toe hy bygekom het, was daar nog geen tekens van beserings wat hy gehad het nie? ---- Nee. Ek het hom ook gevra en hy het gesê hy het geen beserings opgedoen nie - toe hy bykom.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

SYBRANDT GERHARDUS VAN NIEKERK, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Mnr. van Niekerk, jy is 'n konstabel in die Suid-Afrikaanse Polisie, gestasioneer te Radio-Hoofkwartiere, Johannesburg? ---- Korrek.

Op Maandag, die 21e Maart hierdie jaar, het jy oor gekom na Vanderbijlpark? ----Korrek.

Vanaf Johannesburg; tesame met ander Polisie-beamptes? ----Korrek.

Onder wie se bevel was jy gewees? ---- Onder bevel van kapt. Brummer.

Is julle later na Sharpeville-toe? ---- Korrek.

Wat se voertuie het julle by julle gehad? ---- Ons het met saracens deurgekom.

Hoeveel saracens? ---- Drie.

Hoe laat het julle by die lokasie aangekom? ---- Om-en-by tien v.m.

Konst. Struwig, was hy by julle? ---- Ek sal nie kan sê nie. Hy was egter nie saam met my in'n saracen gewees nie.

Hoe laat sê u het u hier aangekom? ---- Ongeveer 10 v.m.

Wat het jy toe daar gevind, by die lokasie, toe jy daar kom? ---- Ek het gevind dat die Polisiestasie omring was deur 'n skare Naturelle.

Voor jy by die Polisiestasie gekom het, wat was die toestand in die lokasie as sulks? ----Orals waar ons gegaan het, het daar klompies-klompies Naturelle gestaan.

---- Was ----

Was jy bestuurder van die saracen? --- Nee.

Jy was binne in die saracen? ---Korrek.

Toe julle by die Polisiestasie aankom, wat was die grootte van die skare daar, omtrent, gewees? --- Dit is moeilik om te sê, maar volgens my skatting ongeveer 10,000 Naturelle.

Hoe laat het julle by die Polisiestasie-hek ongeveer aangekom? --- Ek sal nie met sekerheid kan sê nie.

En wat het julle met die saracens gemaak? --- Ons het hulle op die binneplein van die Polisiestasie geparkeer.

Het jy later vir kol. Spengler en kol. Pienaar en die mense ook daar gesien? --- Ek ken hulle nie persoonlik nie en sal nie kan sê of hulle daar was nie, alhoewel ek gehoor het dat dit wel genoemde offisiere was, wat daar was.

Ja, maar was jy bewus van die feit dat daar sekere offisiere op die Polisieterrein was - deur die hek, toe hulle opgekom het; was jy bewus daarvan? --- Korrek.

En was jy bewus dat dit Polisie-offisiere is? ---Korrek.

Hoe lank na jou aankoms daar het hulle gekom? --- Dit sal ek definitief nie kan sê nie.

Was dit geruime tyd of ...? --- Dit was 'n hele rukkie nadat ons daar was.

Het jy maar net met die saracen saam gegaan, of was jy een van die bemanning van die ...? --- Ek was een van die bemanning op die saracen gewees.

--- Watter ---

Watter vuurwapens was jy veronderstel om te hanteer? ---- Die stengeweer.

Het die stengeweer toe gedeelte van die bewapening van die saracen uitgemaak? ---- Korrek.

Maar gebruik jy dit terwyl jy op die saracen is? ----Nee. Jy kan dit vat met waar jy wil.

En jy kan dit ook bo-op die saracen gebruik? ---- Terwyl jy bo-op dit staan.

DIE VOORSITTER: Dit word nie bo-op die saracen gemonteer nie? ---- Nee. Gladnie.

VERHOOR HERVAT:

/Toe julle daar gekom het, het jy by die saracen gebly, of wat? ----Ja; ons het daar rond gestaan, om die saracens.

Het jy met jou stengeweer geskiet, daardie dag? ----Korrek.

Het jy van die saracen af geskiet? ---- Nee.

Waar was jy gewees? ----Ons was opgestel reg voor die draad, aan die Westekant van die Polisiestasie.

Het julle in 'n lyn gestaan? ----Korrek.

Was daar ander persone met stengewere langsaan jou, of met ander vuurwapens? ---- Daar was langs my met ander vuurwapens, sowel as stengewere.

Ja, maar, kyk, as julle in 'n lyn staan kan daar net twee persone langs jou wees? ---- Korrek.

Was daar 'n man met 'n stengeweer langs jou? ---- Altwee kante van my was daar mense met stengewere.

Met ander woorde, julle was drie bymekaar, of was julle meer? ----Korrek; ons was drie bymekaar,

---- wat ----

wat ek van weet.

Is dit manne wat jy geken het, van dieselfde afdeling as jy? ---Ja.

Drie manne wat met jou saamgekom het vanaf Radio-Hoofkwartiere, aldrie met stengewere, en hulle het bymekaar gestaan? --- Korrek.

Jy weet, daar is die dubbelhek, meer of min in die middel van die Westekant? --- Korrek.

Waar het jy gestaan in vergelyking met die hek? --- Dit was effens regs van die hek gewees. Daar was so'n klein boompie. Net langs die boom het ek gestaan.

Effens regs van die hek, sê jy? ---Korrek.

DIE VOORSITTER: Is dit die boompie op Bewysstuk "A"? ---Korrek.

Watter een van die boompies verwys u na? --- Van die duskant van die foto af, die tweede boompie - met duskant die pad wat indraai na die Polisiestasie-toe.

Dit wil sê, die eerste boompie aan die Noordekant van die paadjie wat toegang gee na die Polisiegebou? ---Korrek.

VERHOOR HERVAT: Het jy agter die boompie gestaan, of voor? --- Voor.

Waar sou jy sê, tydens die skietery, was die meeste Bantoes vergader? --- Dit is moeilik om te sê. Hulle was so-te-sê rondom die Polisiestasie, dit wil sê aan die Weste- sowel as aan die Suidekant van die Polisiestasie. Volgens my was die meeste gewees aan die Westekant van die Polisiestasie.

En hoeveel skote het jy geskiet? --- Een magasyn.

Hoeveel bevat dit? --- Dit is moeilik om te sê

hoeveel skote - hoeveel patrone daarin was, alhoewel die mense wat dit gelaai het, het gesê dat daar 25 patrone in was.

Is dit nie 'n geweer wat aan jou uitgegee is nie? --- Hulle word gelaai by ons hoofkwartiere en daarna aan ons uitgereik.

Enige tyd as julle uitgaan, word dit klaar gelaai? ---Korrek.

En jy wis nie hoeveel daarin is nie? --- Nee.

Hoeveel ondervinding het jy met die skiet van so'n geweer? --- Behalwe die kursus, was dit die eerste slag dat ek dit self gebruik het.

Hoe lank gelede het jy die kursus deurgemaak? --- Dit was in laasjaar gewees.

DIE VOORSITTER: Hoe lank is jy reeds in die Polisiediens? --- Vanaf die begin van Maart 1956.

VERHOOR HERVAT: Was jy by geen ander onluste nie? ---Nee.

Die stengeweer, is dit reg dat jy dit op snelvuur kan hê, of op enkelvuur? ---Korrek.

Het jy dit op snelvuur gehad, of op enkelvuur? --- Ek het dit op snelvuur gehad.

In so'n toestand soos daardie, nou, sou dit aan jou eie diskressie oorgelaat word of jy dit op snelvuur of enkelvuur sit, of wat? --- Ek skat so, ja.

Is daar geen instruksies in daardie verband nie? ---Nee.

Was dit op snelvuur toe jy dit gekry het, of het jy dit spesiaal so gestel? --- Dit was op snelvuur

--- gewees ---

gewees.

Van die tyd dat dit jou geneem het om die magasyn leeg te skiet, is jy in 'n vermoë om te skat hoeveel patrone jy afgeskiet het? ---- Dit is moeilik om te sê, aangesien hierdie geweer van my nie 100% reg was nie. Dit het 'n paar keer gelol om vas te hak, so ek kan nie sê hoeveel skote ek presies geskiet het nie, of hoe lank dit my geneem het om die magasyn leeg te skiet nie.

Hoe lank het die skietery geneem? ---Min of meer tussen 15 tot 20 sekondes.

Het jy nog geskiet tot op die laaste, of het jou skietery opgehou voor die skietery in die algemeen opgehou het? ---- Toe die eerste bevel kom dat ons moet ophou met skiet, het ek onmiddellik gestaak. Toe was my magasyn reeds leeg.

En toe die eerste skote geval het, het jy toe ook geskiet? ---- Korrek.

Sou dit korrek wees, dan, om te sê dat jy saam met die sarsie begin, en saam met die sarsie geëindig het - jou skietery? ---- Dit sal ek nie met sekerheid kan sê nie. Dit mag wees dat ek miskien 'n skoot of twee/drie na die eerste skote gevuur is, begin het, en dat ek ook min of meer dieselfde hoeveelheid voor die laaste skote gevuur is, opgehou het.

Dit is met 'n algemene indruk; 'n mens kan natuurlik nie met presiesheid sê nie? ---- Dit is korrek.

En hoe het jy jou stengeweer hanteer? Ek verstaan 'n mens kan die loop verskuif?---- Dit is korrek.

---- Sees ----

Soos die skote afgaan, kan jy dit verskuif, links of regs? —— Dit is korrek.

Hoe het jy te werk gegaan met hom? —— Ek het hom beweeg, van links na regs en weer van regs na links.

Watter veld sou jou koeëls gedek het - omtrent watter lengte? —— Dit hang af van die distansie van waar jou laaste patroon sal val, tot waar jou eerste patroon voor jou sal val. Dit hang net van daardie distansie af. Maar indien dit ongeveer twee of drie treë van jou af is, is dit nie 'n baie groot distansie wat dit kon beweeg het nie.

Laat ons net 'n bietjie duidelikheid kry daaroor. Kan jy vir ons met jou arms wys hoe jy dit hou? —— Ek het dit aan die magasyn gehad, hier (beduie); dan het ek hom hier agter, by die sneller vasgehou en teen my maag vasgedruk.

Sal jy met jou hande nou beweeg soos wat jy daardie dag beweeg het? —— Min of meer hierdie distansie (beduie).

Omtrent 'n voet of agttien duim? ——Min of meer. Ek sal nie met sekerheid kan sê nie.

En hoe ver is jou voorste hand/van die voorste gedeelte van die loop af? —— Dit is moeilik om te sê. Ek weet nie presies hoe lank die voorste deel van die stengeweer is, vanaf die magasyn tot by die punt van die loop nie.

Kan jy vir my benadering sê hoe ver die loop ... ? —— Dit is moeilik om te sê. Min of meer, om-en-by, ses duim.

—— Sou ——

Soos die skote afgaan, kan jy dit verskuif, links of regs? —— Dit is korrek.

Hoe het jy te werk gegaan met hom? —— Ek het hom beweeg, van links na regs en weer van regs na links.

Watter veld sou jou koeëls gedek het - omtrent watter lengte? —— Dit hang af van die distansie van waar jou laaste patroon sal val, tot waar jou eerste patroon voor jou sal val. Dit hang net van daardie distansie af. Maar indien dit ongeveer twee of drie treë van jou af is, is dit nie 'n baie groot distansie wat dit kon beweeg het nie.

Laat ons net 'n bietjie duidelikheid kry daaroor. Kan jy vir ons met jou arms wys hoe jy dit hou? —— Ek het dit aan die magasyn gehad, hier (beduie); dan het ek hom hier agter, by die sneller vasgehou en teen my maag vasgedruk.

Sal jy met jou hande nou beweeg soos wat jy daardie dag beweeg het? —— Min of meer hierdie distansie (beduie).

Omtrent 'n voet of agttien duim? ——Min of meer. Ek sal nie met sekerheid kan sê nie.

En hoe ver is jou voorste hand van die voorste gedeelte van die loop af? —— Dit is moeilik om te sê. Ek weet nie presies hoe lank die voorste deel van die stengeweer is, vanaf die magasyn tot by die punt van die loop nie.

Kan jy vir my benadering sê hoe ver die loop ... ? —— Dit is moeilik om te sê. Min of meer, om-en-by, ses duim.

—— Sou ——

Sou dit dan reg wees; as jou hand binne 12 duim beweeg het, dan was die voorste loop 'n bietjie verder gewees? --- Dit is korrek.

Hoe ver was jy omtrent van die draad af? --- Min of meer vier tot vyf treë.

Was jy net reg voor daardie boompie? ---Korrek.

Kon jy sien wat die uitwerking is van jou skietery? --- Dit is moeilik om te sê, as gevolg van die skietery wat ek gehad het, dat daar enige uitwerking was, of van die algemene skietery. Maar die Naturelle het daarop gereageer nadat ons geruime tyd reeds geskiet het.

Wat was die reaksie? --- Ten eerste wou hulle nie terugval nie, maar toe hulle merk dat daar van hulle mense val, en dat daar regtig moeilikheid is, het hulle begin ritireer.

Hoe lank, sou jy sê, het dit geneem voordat daardie reaksie ingesit het? --- Min of meer vyf tot ag sekondes nadat die skietery begin het.

DIE VOORSITTER: As jy dit sê, wil ek net graag weet; het die skietery met 'n sarsie begin, of het dit met enkele skote begin? --- Dit het met 'n sarsie begin.

Het jy enige enkele skote gehoor wat die skietery voorafgegaan het? --- Korrek.

Met betrekking tot waar u nou gestaan het, vanuit watter rigting het daardie skietery gekom? --- Vanuit die skare; vanuit die skare Naturelle. Dit het gekom, vermoedelik in ons rigting.

Jy sê jy het die skote gehoor? --- Korrek.

Was dit nie van die Polisie wat meer na die

Suidekant was nie? ---Nee; dit was min of meer reg voor van my.

Watter soort skote was dit? --- Dit is moeilik om te sê; vermoedelik rewolwerskote.

En hoe lank voor die Polisie begin skiet het, het jy daardie skote gehoor? --- Dit was kort voor ons begin skiet het dat hierdie skote geklap het.

En daarna, het daar enigiets anders gebeur voordat julle geskiet het? --- Die Naturelle het gepoog om oor die draad te klim wat om die Polisiestasie gespan is. Dit was alreeds half vooroor gebuig, in ons rigting, en hulle het ons gegooi met klippe. Hulle was ook gewapen met stokke, kieries, en ook onder andere handbyle.

Wat die wapens betref, wanneer het jy waargeneem dat hulle daardie wapens het? --- Voor die skietery het ek dit reeds opgemerk.

Hoekom het jy geskiet; het jy enige bevel gekry om te skiet? --- Nee. Ek het geskiet op my eie, aangesien ons lewens in gevaar was.

U sê die Polisie-skiet het met 'n sarsie begin? --- Korrek.

Daardie sarsie was, u sê, van vyf tot ag sekondes voordat die skare daarop reageer het? --- Korrek.

VERHOOR HERVAT: Nou, verstaan ek van jou dat jy nie 'n bevel gehoor het nie? --- Nee; daar was te groot lawaai gewees. Indien daar wel 'n bevel was, sou ons dit nie gehoor het nie.

Maar toe jy geskiet het, was jy onder die indruk

--- dat ---

dat 'n bevel gegee is, of het jy gewoet dat 'n bevel nie gegee is nie? --- Nee. Ek was onder geen indruk gewees nie, behalwe dat ons lewens in gevaar was.

Het jy eerste geskiet, of het andere voor jou geskiet? --- Soos ek reeds gesê het, dit is moeilik. Ek kan nie sê dat ek eerste geskiet het nie; ek kan ook nie sê ek het laaste begin skiet nie. Daar was egter reeds skote gewees toe ek begin skiet het.

As ek jou reg verstaan, meen jy dat jy op jou eie geskiet het, of dat jy jou lewe in gevaar beskou het? --- Korrek.

Ongeag die andere se skiet? --- Korrek.

Het jy 'n aantal skote afgeskiet - jy het die stengeweer van links na regs geswaai; het jy die effek van jou eie skote gesien? Het jy gesien mense wat jy nou reken, wat jy kom raakgeskiet het, self? --- Dit sal ek nie kan sê nie. Ons het drie stengewere langs mekaar. Elkeen van ons maak 'n beweging, met die gevolg, ons kan werklik nie sê watter van die drie stengewere 'n uitwerking gehad het nie, met die Naturelle onmiddellik voor ons nie.

Het jy nog aangehou skiet nadat die mense gedraai het? ---Nee.

Hoe ver was hulle van die draad toe jy jou laaste skoot omtrent geskiet het? --- Dit sou wees min of meer ses na sewe treë.

Toe jy jou laaste skoot geskiet het? ---Korrek.

Meen dit dat hulle toe hulle rug na jou gehad het, of wat? --- Nee; hulle het nie onmiddellik omgedraai en gehardloop nie. Hulle het agteruit geritireer. Daar mag van hulle wees wat wel omgedraai het.

Kon jy vanwaar jy gestaan het, gesien het wat die reaksie van die hele skare was, of praat jy nou van mense wat net onmiddellik voor jou was? ---- Ek praat net van die wat onmiddellik voor my was.

Jy kon nie sien wat die skare verder agtertoe doen nie? ---Nee.

Wat het jy werklik beskou as die grootste gevaar? Waaruit het die grootste gevaar eintlik bestaan?

DIE VOORSITTER: Jy het gesê jou lewe het in gevaar verkeer? ---- Korrek.

Wat bedoel jy? ---Indien daar by voorbeeld twee of meer Naturelle oor daardie draad sou gekom het, sou die hele klomp wat daar was, gestorm het en dan het ons geen hoop gehad om enigiets uit te rig teen hulle nie.

Het daar van die klippe vir jou getref, of nie? ---- Nee. Ek was gelukkig.

MNR. CLAASSEN: GEEN VERDERE VRAE NIE.

KRUISVERHOOR DEUR MNR. FLEWMAN: Konst. van Niekerk, die twee manne wat langs jou gestaan het met stengewere, wat is hulle name? ---- Die een is konst. van Zyl, en ek vermoed die ander een was van Wyk gewees. Ek is nie doodseker nie.

Het hulle ook met stengewere geskiet? ---- Ek kan nie sê nie; ek vermoed so.

Het jy nie gehoor dat skote daar so afgaan nie? ---- Daar was baie skote gewees. Ek kan definitief nie sê of daar enigiemand onmiddellik by my was wat ook geskiet het nie.

Was die uitwerking op die skare onmiddellik

---- voor ----

voor jou weëns jou eie skote? ---- Ek verstaan nie nou mooi nie.

Dit was jou eie skote, vir al wat jy weet? ---- Dit is moontlik.

Is hierdie twee kêrels altwee in jou afdeling? ---- Korrek.

Jy het nie met hulle gepraat om te hoor of hulle hul stengewere geskiet het nie? ---- Nee.

Het jy na die voorval saam met hulle teruggegaan Johannesburg-toe? ----Korrek.

Van toe af, het jy hulle 'n hele paar keer in Johannesburg gesien? ---- Korrek.

En jy het nog nooit vir hulle gevra of hulle met hulle stengewere geskiet het nie? ---- Daar het ons wel gesels, en daar het hulle wel aan my gesê dat hulle ook geskiet het.

Nou, hoekom sê jy vir my nou eers? Ek het jou gevra of die manne langs jou geskiet het? ---- Ek het reeds gesê ek kan nie sê of hulle geskiet het, al dan nie.

Jy kon mos maklik vir my gesê het "Hulle sê hulle het geskiet"? ---- Ek kan nie gaan op wat ek hoor en wat andere sê nie. Ek moet gaan op wat ek self weet.

Vat nou die eerste een, van Zyl. Wat sê van Zyl het hy weggeskiet - ook 'n magasyn? ---- Ek het hom nie so uitgevra daaromtrent nie. Hy het net aan my gesê dat hy wel met die stengeweer geskiet het.

Jy het nie vir hom gevra of dit snelvuur was, of hy'n magasyn weggeskiet het, of hy enkele skote weggeskiet het nie. Jy het hom niks verder gevra nie? ----Nee; ek stel nie daarin belang nie.

----Hoekom ---

Hoekom nie? ---Wel, ek gee om wat ek self doen en nie wat ander manne doen nie.

Hoekom het jy hom in die eerste plek gevra of hy geskiet het? --- Ek het hom nie gevra nie; hy het dit self aan my gesê.

Wat van die ander man? --- Dieselfde, met hom.

Jy weet nie of hy snelvuur geskiet het nie? --- Korrek.

Jy moet 'n spesiale kursus loop voordat jy toegelaat word om 'n stengeweer te gebruik? --- Korrek.

Hoe lank is daardie kursus? --- Die kursus wat ek geloop het, was net die verduideliking omtrent die geweer, en daarna een magasyn wat ons geskiet het op die oefenbaan.

Is dit aan u verduidelik hoe vinnig 'n stengeweer kan skiet? --- Dit is.

Hoe vinnig skiet hy? --- Ek sal nie kan sê nie, aangesien ek nie kan onthou nie.

Ses maande gelede, en jy kan nie onthou nie? ---Korrek.

DIE VOORSITTER: By benadering, is dit tien skote, of hoeveel, per minuut; of skiet dit vinniger, of stadiger? --- Dit is definitief vinniger dan tien skote per minuut, maar ek kan nie presies sê hoe lank dit neem nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Is julle gewaarsku dat 'n stengeweer 'n uiters gevaarlike wapen is? ---Korrek.

Is julle enige instruksies gegee omtrent wanneer julle 'n stengeweer moet gebruik? ---Korrek.

Wat is daardie instruksies? ---Indien jou lewe,

jou Polisiestasie of iemand anders se lewe in gevaar is, en daar geen ander uitweg is as om dit te gebruik nie.

Is dit die enigste instruksie wat u gegee is? ---- Wat ek kan onthou.

Is aan julle gesê wanneer julle dit moet gebruik op snelvuur of wanneer julle enkele skote moet skiet? ---- Nee.

Is aan julle gesê dat julle dit nooit moet gebruik tensy daar 'n bevel is van 'n offisier nie? ---- Nee.

Is dit nie deel van die staande orders dat jy nie mag skiet sonder 'n bevel nie? ---- Waar jou lewe in gevaar is, waar jou Polisiestasie of enigiemand anders se lewe in gevaar is, kan ons nie gaan op wat in staande orders is, dat jy nie mag vuur indien daar nie 'n bevel is nie.

Dit staan in staande orders, dat jy nie mag skiet as daar nie 'n bevel is nie? ---- Dit staan miskien daarin. Ek sal nie kan sê nie. Ek het nog nie daardie deel deurgelees, of dra geen kennis daarvan nie.

Jy het nog nie sover gekom as om staande orders deur te lees tot op daardie stadium nie? ----Korrek.

DIE VOORSITTER: Watter soort van diens doen jy in normale tye in Johannesburg? ---- Ek is by die Blitspatrollie; gewone patrolliewerk.

Watter dienste behels dit? Ek meen, wat doen julle? Is julle met uit in die stad? ---- Dit is korrek. Ons moet die hele omgewing patrolleer.

Patrolliedienste doen? ---- Dit is korrek.

KRUISVERHOOR HERVAT: Is julle gewapen as julle

---- patrolliediens --

patrolliediens doen? ---Korrek.

Moes jy 'n rapport indien in verband met die skote wat jy afgeskiet het? ---Korrek.

By wie het jy dit ingedien? --- Ek sal nie kan sê by wie ek dit ingedien het nie.

Aan wie moet jy sê hoeveel skote jy afgeskiet het? Wie is die persoon, volgens staande orders? --- Die een wat die verklaring van die skietery neem, moet ek daarvan verwittig, sowel as my stasiebevelvoerder.

Het jy jou stasiebevelvoerder in kennis gestel van wat jy gedoen het? ---Korrek.

Aan hom 'n rapport ingedien? ---Korrek.

Dan weet jy by wie jy jou rapport ingedien het? ---

Dit was my vraag aan jou. Wat is jou bevelvoerder se naam? ---Hoofkonstabel Viljoen.

Wie was die offisier in bevel van hierdie saracens? ---Kapt. Brummer.

Was hy die enigste offisier, of het elke saracen 'n offisier gehad? ---Hy was in bevel van die drie saracens gewees.

Was daar geen ander offisiere by nie? --- Sersante op elke ander saracen.

Nie ander offisiere nie? ---Nee.

Ry julle altyd in dieselfde saracen, of is dit nou 'n bemanning wat van tyd tot tyd opgestel is vir 'n saracen? ---Ons ry nie elke dag in 'n saracen nie, ook nie elke dag in dieselfde een nie. Sodra

--- hulle ---

hulle ons nodig kry, laat hulle ons weet, dan kom ons op na Auckland Park Polisiestasie-toe, waar hulle ons dan sê in watter saraeen ons moet wees, en waarheen ons gaan.

In watter saracen was jy daardie dag? --- Im Dl.

Is dit die enigste nommer wat hy het; hy het nie 'n ander registrasienommer nie? --- Hy het 'n registrasie. Dit kan ek ongelukkig nie sê nie.

Wie was die sersant in bevel? --- Sers. Horne.

Wat was die bemanning - hoeveel kêrels? ---Ons was ses man, saam met die offisier, op hom gewees.

Met ander woorde, kapt. Brummer was in die saracen waarmee jy gekom het? ---Korrek.

Waar is die bemanning opgestel - Auckland Park? ---Korrek.

Was daar 'n lys gemaak van die wat in elke saracen diens moes doen? --- Korrek.

En wie is die man wat daardie inligting of informasie kan verstrek? --- Dit is een of ander offisier op Auckland Park, maar ek sal nie kan sê wie presies hy is nie.

Sal hy ook kan sê - is dit die persoon wat kan sê watter wapen elke man by hom gehad het, en hoeveel skote afgeskiet is, en so aan? ---Hy kan wel moontlik sê in besit van watter vuurwapens die manne was, maar dit is moeilik vir my om te sê of hy kan sê watter skote deur elke man afgevuur is.

Wat ek wil weet is, waar kry jy die wapens; by jou hoofkwartiere of by Auckland Park? --- Ek kry dit by my hoofkwartiere.

--- En ---

En dieselfde geld vir al die ander? ---Korrek.

Die saracen wat jy in gery het, waar het dit gestaan, in die Polisiegronde? --- Dit sal ek definitief nie meer kan sê nie, aangesien ons verskeie kere uit die Polisiestasie was, uit die gronde uit, en ons verskeie kere op ander plekke stilgestaan het, of stilgehou het; met die gevolg, ek kan nie met sekerheid sê presies waar ons s'n gestaan het ten tyde van die skietery nie.

Julle het vir die laaste keer teruggekom en toe die saracen op een of ander plek parkeer. Daar het julle uitgeklim? --- Korrek.

Jy weet nie waar dit was nie? --- Soos ek reeds gesê het, verskeie kere het ons in- en uitgegaan. Ek kan nie onthou waar ons dit geparkeer gehad het nie.

Kan jy onthou wie die bevel gegee het dat julle in die linie moet gaan staan? --- Een of ander offisier het wel die bevel gegee; ek weet nie wie hy is nie.

Onmiddellik voor die skietery plaasgevind het, was daar offisiere wat voor jou, tussen waar jy gestaan het en die draad, gestaan het? ---Korrek.

Wie was hulle, of weet jy nie? --- Ek sal nie kan sê nie.

Hoeveel was daar? --- Dit kan ek ook nie sê nie.

Ken jy vir kol.Pienaar? --- Nee.

As 'n kolonel voor jou gestaan het, sou jy sy rang kon sien? --- Korrek.

Het daar 'n kolonel voor jou gestaan? --- Ek sou dit nie kon sê nie, aangesien ek nie so opgelet het nie.

--- Het ---

Het jy verwag dat daar 'n bevel sou kom dat jy moes skiet? ---- Dit is moontlik.

Nee, ek wil weet; het jy verwag dat daar 'n bevel gaan kom dat jy moet skiet? ---- Dit ismoontlik.

DIE VOORSITTER: Ek dink nie jy verstaan die vraag nie. Voordat daar geskiet is, het jy daaraan gedink, "Ek verwag daar gaan enige oomblik nou 'n bevel kom dat ons moet skiet"? ---- Korrek.

KRUISVERHOOR HERVAT: En daardie bevel sou gekom het van die offisier of die offisiere voor jou? ---- Indien hulle daardie tyd nog voor ons was, sou die bevel nog van hulle gekom het.

Het jy nie jou oog gehou op die offisier om te sien waar hy is nie? ---- Nee.

Hoekom nie? ---- Ek het die skare voor my dopgehou. Ek moes kyk, en self koes vir klippe wat van voor af gekom het.

Waar het daardie klippe vandaan gekom; van die wat naaste aan die draad gestaan het? ---- Ek kan nie sê presies watter Naturelle gegooi het nie. Dit het in elk geval vanuit die skare gekom.

Onmiddellik voor jou? ---- Dit mag van voor my wees, dit kan van die Naturelle agter hulle wees, of van heel agter, uit die bondel uit. Ek kan nie sê nie.

DIE VOORSITTER: Ja, maar het dit van die kant van jou gekom, of van die wat reg voor jou was? ---- Ek ...

Nie naaste aan jou nie, maar voor jou; of hulle nou dieper in gestaan het, of voor gestaan het? ---- Dit is moeilik. Die klippe het van verskeie rigtings gekom. Ek kan nie definitief sê al die klippe het

---- het ----

van voor af gekom, of hulle het van links of van regs gekom nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Was daar tussen die wat teenaan die draad gestaan het, baie kinders, en baie vrouens? —— Daar was onder andere kinders sowel as vrouens, maar daar was nie baie van hulle gewees nie.

Het jy gedink dit is gevaarlik om te skiet as daar kinders voor jou staan? -y- Dit is korrek.

Hoekom het jy geskiet; het jy die ander skote gehoor? Het jy self besluit of het jy gedink dat daar 'n bevel wel gegee was, wat jy nie gehoor het nie? —— Ek het uit my eie geskiet.

So, jy sou geskiet het, al het niemand anders geskiet nie? ——Korrek.

En jy sou op snelvuur geskiet het, al het niemand anders geskiet nie? —— Korrek.

En al het niemand 'n bevel gegee nie? —— Korrek.

DIE VOORSITTER: Is dit nie 'n bietjie gevaarlik as elkeen van die Polisielede moes besluit op sy eie wanneer om te skiet, en wanneer om nie te skiet nie? ——Indien daar net 'n klein hoeveelheid Naturelle was, meer kinders en vrouens as wat daar mans was, en indien hulle nie die houding ingeneem het wat hulle ingeneem het nie, sou dit definitief nie die geval gewees het nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Jy het gepraat van 'n verduideliking waarom jy geskiet het, aan een of ander van jou offisiere? —— Korrek.

Het jy daardie verklaring in skrif gestel? —— Korrek.

——Is ——

Is dit beskikbaar? --- Ek sal nie kan sê nie; ek het dit nie meer nie.

Het jy 'n afskrif daarvan gehou? ---Nee.

Aan wie het jy dit gegee? --- Die offisier of sersant wat die verklaring van my geneem het, het alles geneem. Ek weet nie waar dit is nie.

Praat jy van die verklaring wat hier gebruik is? --- Ek weet nie of dit dieselfde verklaring is wat nou hier gebruik is, as die een wat ek ingesit het op Sharpeville nie.

Het jy meer as een gemaak? ---Nee; net een op Sharpeville, en daarna 'n rapport aan my stasiebevelvoerder.

Jou verklaring in verband met hierdie gebeure is gemaak dieselfde dag, op Sharpeville? ---Korrek.

Aan wie? --- Ek kan nie sê nie. Ek ken die mense nie.

Die verklaring wat jy gemaak het wat hier gebruik is, is op die 23e Maart gemaak? --- Dit mag ook moontlik wees. Ek kan nie sê of ek dit die 20e, die 21e, die 22e of die 23e gemaak het nie. Maar ek het dit wel nog gemaak terwyl ons nog op Sharpeville was.

Het julle nie dieselfde dag teruggegaan na Johannesburg nie? ---Nee.

Met jou aankoms daar, hoeveel Polisie was daar ongeveer in die Polisieterrein? --- Dit is moeilik om te sê. Hulle was nie almal voor die plek, sodat 'n mens kon sê daar is min of meer vyf of daar is 105 Polisiemanne nie. Hulle was vry gewees, voor, agter, binne en rondom die plek.

Kon jy skat na die linie? --- Dit was nog moeilik

--- gewees ---

gewees aangesien nie almal daar was nie, maar volgens my skatting was daar ongeveer dertig tot veertig Polisiemanne gewees.

Nie meer as dertig tot veertig nie? --- Ek sal nie sê daar was nie meer nie; dit is volgens my skatting.

Nee, volgens jou skatting. Ek vra jou nie om te sê presies hoeveel daar was nie. Jou skatting is, nie meer as dertig na veertig nie? --- Min of meer.

Hoe het julle gestaan - in een ry, of in meer rye? --- Ek weet nie of daar agter ons nog rye was nie, maar ek het in een ry gestaan - dit is al wat ek van weet.

Watter bevel het julle gekry toe julle moes aantree? --- Dit is aan ons gesê dat ons moes aantree, en 'n ruk daarna is aan ons gesê dat ons vyf rondes moes laai.

As daar gesê word dat julle moet aantree, wat beteken dit? --- Dat ons moet aantree in die vorm wat die offisier aan ons beduie, hoe om te maak.

Iemand het vir my gister gesê dit beteken dat jy in jou gewone formasie moet staan, dit wil sê in drie rye? --- Dit is korrek.

Was daar drie rye, of was daar nie drie rye nie? --- Dit kan ek nie sê nie, aangesien die offisier daar die bevel gegee het en gesê het hoe ons moet staan. Ek kan nie sê of daar twee, drie of selfs tien rye was nie.

En waar het jy hierdie wapens gesien, in die skare? Waar het die mense wat die wapens gehad het, gestaan? --- Orals.

Wat beteken "orals"? --- Die meeste van die

---Naturelle ---

Naturelle was wel gewapen.

Waar het jy wapens gesien onder die skare. Ek wil hê jy moet aan my verduidelik - teen die draad, in watter rigting, voor jou, langs jou, aan die kante, by die hek; waar? ---- Soos ek reeds gesê het, orals; volgens my was al die Naturelle gewapen. Ek kan nie sê of dit net die drie voor my was, of die tien agter hulle, of 110 aan die linkerkant of aan die regterkant nie.

DIE VOORSITTER: Wanneer het jy opgelet dat hierdie mense wapens in hulle besit het? ---- Terwyl ons daar aangetree het.

Voor dit, het jy enige tekens van wapens gesien? ---- Toe het ek nie so opgelet nie.

Na julle aangetree was, sê jy, jy het wapens gesien? ----Korrek.

Was dit alleen wat betref die mense wat naaste aan jou was? Of het jy verder in ook wapens opgelet? ---- Sover ek kon sien, was die meeste van hulle gewapen.

KRUISVERHOOR HERVAT: Jy het nou 'n verduideliking gegee; jy het 'n beskrywing gegee, selfs, van die wapens wat jy gesien het? ----Korrek.

Jy sê jy het 'n handbyl gesien? ----Korrek.

Was dit meer as een? ---- Dit is moontlik. Ek kan nie sê of daar meer as een was nie.

Ek wil nie weet of dit moontlik is nie. Het jy meer as een handbyl gesien? ---- Ek mag meer as een gesien het, maar ek kan dit nie onthou nie.

Jy kan nie onthou of jy meer as een handbyl gesien het nie? ----Korrek.

Jy het ook gesien dat die mense gewapen is met kieries. Hoeveel kieries het jy gesien? ---- Dit kan ek ook nie sê nie, aangesien ek nie gaan staan het om te tel nie.

Was daar enige ander wapens wat jy gesien het? ----Behalwe die klippe, die kieries en die handbyle, kan ek nie op - kan ek nie enigiets spesifieks noem nie.

Was daardie wapens iets wat almal wat in daardie linie gestaan het, seker sou kon gesien het? ---- Dit is moontlik. As hulle gekyk het, sou hulle dit kon gesien het.

Nee, dit is nie moontlik nie; as dit so maklik is dat jy dit kon sien, kon ander mense dit ook sien? ---- Dit is moontlik.

DIE VOORSITTER: Die wapens wat jy gesien het, was dit langs hulle liggame gehou, of was dit bo in die lug geswaai, of wat was die posisie? ---- Dit is op verskillende maniere gehou. Ek kan nie sê hulle het dit probeer wegsteek, langs hulle sye gehou of agter hulle rug of iets van daardie aard nie. Hulle het dit op enige manier gehou.

KRUISVERHOOR HERVAT: Ek is jammer, maar ek is nie tevrede met die antwoord dat dit "moontlik" is nie. Ek wil weet, dat ander mense wat in daardie omgewing was, sou kon gesien het dat feitlik almal gewapen is? ---- Soos ek reeds gesê het, dit is moontlik. Ek is nie in 'n ander man se skoene om te sê dat hy wel daar gekyk het om dit raak te sien nie, en of hy ander pad gekyk het nie.

As jy dit maklik kon raaksien, sou ander dit ook

---- maklik ----

maklik kon raaksien? ---- Dit is moontlik.

Maar dit is onmoontlik dat hulle dit nie sou raaksien nie? ---- Dit sou ek nie sê nie.

DIE VOORSITTER: Laat ek dit so stel: Was dit so ooglopend gewees dat 'n gewone mens wat in jou omgewing gestaan het, nie anders kon as om dit raak te gesien het nie? ---- Indien hy gekyk het, moes hy dit raakgesien het.

Bloot na die skare gekyk het? ----Korrek.

KRUISVERHOOR HERVAT: Jy sê jy het enkele skote gehoor, voor die sarsie? ----Korrek.

Kan jy sê hoeveel daar was?---- Dit is moeilik om te sê, maar volgens wat ek kan onthou, min of meer drie na vier skote.

Is dit al skote wat volgens jou mening van die skare af geskiet is? ---- Korrek.

Wat het jy gehoor - net die geluid van 'n skoot? ---- Korrek.

Naby die draad, ver van die draad, aan die ander kant van die straat, waar? ---- Dit is moeilik om te sê. Dit was in die skare gewees. Ek kan nie sê of dit ver was nie. Dit was in elk geval nie reg voor my, teen die draad nie.

Die mense was gepak aan daardie Westekant, nie waar nie? ---- Korrek.

Hoekom sê jy dan dat die skote "vermoedelik in ons rigting geskiet was"? ---- Aangesien ek nie kon sê in watter rigting die patrone gegaan het nie.

Hoekom sê jy "vermoedelik in ons rigting"? ---- Dit is - hoe sal ek nou sê; volgens my, wat ek sou

sou aanneem, indien die Naturelle buite om die Polisiestasie nou sou staan, en hulle is van plan om die plek aan te val, sal daardie patrone definitief in ons rigting gevuur gewees het.

Weet jy wat hulle planne was? --- Dit sal ek nie kan sê nie.

Natuurlik nie. Wil jy voorgee dat iemand met 'n rewolwer in die middel van so'n groot skare, na iemand kan mik en skiet? --- Dit sal ek nie kan sê nie.

Jy sê, soos jy gesê het in jou hoofgetuienis, dat die Naturelle gepoog het om oor die draad te klim. Praat jy nou van die draad onmiddellik voor jou? --- Korrek.

Hoeveel het gepoog om oor die draad te klim? --- Verskeie van hulle. Daar was 'n hele paar wat reeds halfpad ofheër teen die draad op gewees het.

Hoeveel? --- Dit kan ek nie sê nie. Ek het hulle nie getel nie.

Nee, maar jy kan 'n skatting gee van 'n skare van 10,000? --- Dit kan ek nie doen nie. Die draad is lank. Ek kan nie sê presies hoeveel Naturelle op die draad was reg voor my nie.

Hoe ver het hulle gekom? --- Soos ek reeds gesê het, daar was party van hulle wat reeds halfpad op was. Daar was party wat reeds hoër op was.

Verduidelik presies vir my hoe het hulle geklim? Wys vir my? --- Hier is nie 'n draad om te wys nie, anders kon ek dit gedoen het.

DIE VOORSITTER: Nee, wag, luister nou. Het die

--- mense ---

mense probeer oorklim ...? —— Korrek.

.... deur hulle skoene of voete in daardie diamant waaruit die draad bestaan, te sit, en dan op te klim? ——Korrek.

Of het hulle probeer om met hulle hande bo-op die draad te druk en dan die een been bo-oor te lig; of het hulle bloot probeer om die draad vooroor, plat te druk en dan daaroor te loop? ——Hulle kon nie oorspring nie. Die skare was te groot toen hulle gewees; met die gevolg, hulle moes toen die draad opklim. Hulle moes met hulle voete, soos u beduie het, deur die draad trap en met die draad opklim, om bo te kom.

Was dit nou groot mens gewees, of kinders? —— Grotes, al die soorte.

KRUISVERHOOR HERVAT: Al die soorte - kinders ook? —— Dit is moontlik.

Wil jy voorgee dat kinders van plan was om julle aan te val? —— Dit sal ek nie sê nie. Hulle het miskien daar opgeklim net om te probeer om bo-oor te kyk, oor die draad.

Onmiddellik toe dit gebeur, toe skiet julle? —— Korrek.

Hoeveel skote, skat jy, het jy met 'n stengeweer afgeskiet in'n tydperk van ag of tien sekondes? —— Dit is moeilik om te sê; ek sal nie kan sê nie.

Baie? —— Dit is moontlik.

Veel meer as wat jy met 'n .303 of 'n rewolwer sou kon skiet? —— Definitief.

- VERDAAG: 12.45 n.m. -

- HERVAT: 2.15 n.m. -

SYBRANDT GERHARDUS VAN NIEKERK, nog onder eed:

KRUISVERHOOR DEUR MNR. PLEWMAN HERVAT: Konst. van Niekerk, ek wil u nog net 'n paar vrae vra oor die stengeweer; dit sal miskien help. Toe jy van Johannesburg af weg is, is julle voorsien met 'n tweede magasyn of 'n derde magasyn? —— Korrek.

Hoeveel? ——Ons het twaalf magasyne gehad.

Kan u vir my sê of dit iets is wat 'n mens maklik kan doen, en of dit tyd vat om 'n nuwe magasyn in te sit? —— Dit is baie vinnig. Dit neem nie veel tyd nie.

DIE VOORSITTER: Is die patrone klaar, in 'n magasyn, wat jy net inhaak, of ...? ——Korrek

KRUISVERHOOR HERVAT: Dit sal seker dieselfde wees vir almal? —— Dit is korrek.

Ek wonder of jy na Bewysstuk "E" kan kyk (aan getuie oorhandig). Hoeveel mense skat jy is daar in die skare, daar om die Polisieterrein? —— Enigiets oor die 10,000 lewende wesens.

Min of meer soos dit was toe julle daar gekom het? —— Min of meer.

Kort voor die skietery, het jy gesien of daar enigiets by die hek van die Polisiekamp gebeur het? —— Korrek.

Wat het daar gebeur? —— Een of ander offisier het een of ander Naturelleman daar gearresteer, by die hek.

Was dit 'n offisier in uniform? —— Ja; hy was in uniform gewees.

—— Kn ——

En is dit al wat daar gebeur het? ----Behalwe dat die Bantoes probeer het om daar by die hek in te kom.

Wat het toe gebeur? Is hulle uitgesmyt deur die Polisie? ---- Hulle is teruggedruk.

Deur die Polisie? ---- Korrek.

En hulle het nie teruggegaan nie? ---- Hulle het nie teruggegaan nie; hulle is teruggedruk.

Ek stel dit aan jou, hulle is teruggedruk en toe het hulle teruggegaan? ----Hulle het nie teruggegaan nie. Hulle is teruggedruk.

Hoe lank voor die skietery was dit? ---- Ek sal nie kan sê nie. Ek is nie seker nie.

DIE VOORSITTER: Was dit 'n kwessie van sekondes, of minute? ---- Dit was minute, vermoedelik. Dit was egter nie kort voor die skietery gewees nie. Dit was minute, in elk geval.

KRUISVERHOOR HERVAT: Is dit die laaste ding wat jy persoonlik gesien het wat by die hek gebeur het, voor die skietery? ---- Korrek.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

MNR. CLAASSEN: GEEN HERVERHOOR NIE.

FREDERICK JOHANNES CORNELIUS STAPELBERG, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Jy is 'n konstabel in die Suid-Afrikaanse Polisie, gestasioneer te Johannesburg? ---- Dit is reg.

DIE VOORSITTER: Wanneer het jy by die Polisiemag

---- aangesluit ----

aangesluit? --- September 1957.

VERHOOR HERVAT: Op Maandag die 21e Maart, is jy tesame met andere hier na Sharpeville-lokasie? --- Dit is reg.

Onder wie se bevel het jy gestaan? --- Hoofkonstabel Malan.

En hoeveel manne was julle bynakaar? --- Twintig blanke manne.

Waarmee het julle gekom? --- Met een vragmotor.

En hoe laat het julle by Sharpeville aangekom? --- Ongeveer 11-uur voormiddag.

En het julle direk by die lokasie ingegaan? --- Nee. Ons het 'n rukkie vertoef in die hoofweg.

Waarvoor? --- Daar was 'n skare Bantoes byeen. Maar ons het nie uit die vragmotor geklim nie. Ons het in die vragmotor bly sit.

Het julle daar stilgehou, voor die skare? --- Ons het 'n rukkie daar vertoef.

Hoe ver was dit van die hek af? ---Nee, dit was heeltemal in die hoofweg, hier onder, as jy afgaan na die lokasie-toe.

Was julle al in die lokasie in gewees? ---Ja.

Daar waar julle stilgehou het, was daar ander Polisie ook gewees, of nie? ---Ja; daar was Polisiemanne onder bevel van luit. Visser.

Hoekom het julle daar vertoef? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

Het julle lank vertoef, daar? --- Ongeveer twintig minute.

--- Waar ---

Waar is julle toe heen? --- Toe is ons na die Polisiestasie.

Het julle deur die hek gery, op die Polisiepersele? --- Ja.

Was daar toe Bantoes om die Polisiestasie? ---Ja.

Hoe laat het julle omtrent daar aangekom, by die Polisiestasie? ---Ongeveer 11-uur.

Het julle toe daar gebly tot die skietery plaasgevind het? ---Ja.

Julle het nie weer die persele verlaat nie? ---Nee.

Toe julle daar aangekom het, was daar al ander voertuie gewees? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

Was jy bewus van die feit dat kol. Pienaar en kol. Spengler met mense daar aangekom het? ---Ja.

Het jy hulle gesien kom? --- Ja.

Hoe lank was dit omtrent voor die skietery?--- Nee, ek sou nie kon sê nie.

Het daar enigiets plaasgevind wat jy opgemerk het, voor die aankoms van kol. Pienaar? ---Nee.

Tot op daardie tyd, wat was die houding van die skare, van die Bantoes? --- Hulle het 'n dreigende houding gehad.

Op watter wyse? --- Hulle het geskree en aanmerkings aan ons gerig.

Kan jy onthou van die aanmerkings wat hulle gemaak het? --- Nee.

DIE VOORSITTER: Die aanmerkings - watter taal was gebruik, sover jy gehoor het? ---In Afrikaans.

--- VERHOOR HERVAT ---

VERHOOR HERVAT: Kan jy niks onthou wat hulle gesê het nie? ---Nee.

Jy sê hulle was dreigend. Waarop baseer jy dit? --- Wel, van die Naturelle het met hulle vuis na ons gewys en sommige het selfs na ons gespoeg.

Was julle later in gelid opgestel gewees deur kol. Pienaar? ---Ja.

Hoe was jy gewapen? ---Met 'n .303 geweer en 'n .38 rewolwer.

Het jy ook geskiet? ---Ja.

Het jy 'n bevel gehoor? --- Nee.

Hoekom het jy dan geskiet? --- Wel, daar het 'n Naturel gestaan met 'n klip in sy hand, en hy was van plan om na my te gooi, en ek het op hom gevuur.

Was dit die enigste klip wat gegooi was? ---Nee; daar was baie klippe gegooi, waarvan die een my ook teen die kop getref het.

Was dit nadat julle in gelid gestaan het? --- Ja.

Wat het toe gebeur? --- Ek het geval. Een van die konstabels wat langs my gestaan het, het my opgetel. Ek het nie my bewussyn verloor nie. Ek was by my volle bewussyn. Terwyl ek opgestaan het, het ek gesien dat een van die Naturelle 'n klip in sy regterhand gehad het. Hy het sy arm bokant sy kop gelig en was van plan om na my te gooi, waarop ek na hom gevuur het.

Het jy die eerste skoot afgetrek, of was daar ander skote, ook? --- Nee; ek het begin vuur nadat ek van die grond af opgestaan het. Toe is daar alreeds gevuur.

--- Hoe ---

Hoe kon jy seker wees dat hy werklik na jou mik met die klip? ---- Wel, ek was ongeveer ag treë van die Naturel af, en het heel voor gestaan, ongeveer vier treë vanaf die hek, aan die linkerkant van die hek, en ek kon sien dat hy duidelik na my mik.

DIE VOORSITTER: Het hy teenaan die draad gestaan, of terug van die draad? ---- Hy was ongeveer 'n tree aan die ander kant van die draad.

VERHOOR HERVAT: Het daar iemand voor hom gestaan, of nie? ---- Daar het niemand voor hom gestaan nie.

Het jy hom raakgeskiet? ---- Hy het geval nadat ek gevuur het, maar ek kan nie sê dat ek hom getref het nie, aangesien daar van die konstabels rondom my gestaan het wat in dieselfde rigting as ek gevuur het.

Toe jy die persoon sien met die klip omhoog, was dit voordat daar gevuur was van enige kant, of was daar toe alreeds gevuur? ---- Daar was toe alreeds gevuur.

Ek verstaan van jou dat jy hierdie man gesien het met die klip nadat jy opgestaan het, nadat jy reeds getref was? ---- Dit is reg.

En die manne wat langs jou gestaan het, aan weerskante, aan jou linkerkant en regterkant, waarmee het hulle geskiet? ---- Ek sou nie kon sê nie.

Weet jy nie of hulle gewere gehad het, of die gewone .303 of rewolwers of stengewere? ---- Ek vermoed dat hulle almal gewere gehad het.

Jy sê voordat jy geskiet het, was daar reeds geskiet? ----Ja.

Hoeveel skote, sou jy sê, kon 'n persoon nou - vandat die skietery begin het, hoeveel skote sou 'n man

kon afskiet met 'n .303 geweer voordat jy begin het? --- Wel, ek sou sê ongeveer vier skote, maar ek is nie seker nie.

Hoeveel skote het jy geskiet? --- Drie skote.

Wanneer het jy opgehou? --- Ek het opgehou vuur voordat die bevel "Staak vuur" gegee is.

Hoekom het jy opgehou skiet? --- Daar het van die konstabels wat saam met my was, voormy ingeloop, toe kon ek nie vuur nie.

Jy sê jy het drie skote geskiet met die .303? --- Dit is reg.

DIE VOORSITTER: Was daar nog heelwat geskiet nadat jy self opgehou het, of het die "Staak vuur" kort daarna plaasgevind? --- Die "Staak vuur" het fietlik onmiddellik daarna gekom.

MNR. CLAASSEN: GEEN VERDERE VRAE NIE.

KRUISVERHOOR DEUR MNR. PLEWMAN: Konst. Stapelberg, ek het nie gehoor nie; waar is jy gestasioneer? --- Te Sentraal, Johannesburg.

En jy sê onder bevel van hoofkonstabel Malan is jy vanaf Johannesburg na Sharpeville? --- Dit is reg.

Julle het nie 'n offisier gehad nie? ---Nee.

Wat het julle gedoen nadat julle om-en-by 11-uur aangekom het; het julle somar rondgestaan in die Polisiekamp? ---Ons was in die binneplaas van die Polisiestasie.

Praat jy nou van die geboue self? --- Dit is reg.

Wat het julle daar gemaak? --- Wel, ons het daar gesit.

Rond gesit, en gewag? --- Ja.

--- A1 ---

Al twintig van julle? —— Dit is reg.

Was julle die enigstes wat daar gewag het, of was daar ander Polisie ook wat daar rondgesit het? —— Ek sou nie kon sê nie. Ek vermoed dat daar later nog Polisiemanne by gekom het.

Met ander woorde, daar het nog ander versterkings by gekom en hulle het ook dadelik in die agterplaas kom sit? —— Dit is reg.

Jou manne, was hulle almal gewapen? ——Ja.

Was hulle almal gewapen met gewere, of was daar stengewere ook? —— Ek sou nie kon sê nie.

Wanneer het jy gelaai? ——Ons het die bevel gekry toe ons by die lokasie aangekom het, en by die hoofweg stilgehou het.

Met ander woorde, lank voor die skietery by die Polisiestasie? —— Dit is reg.

Wie het die bevel gegee? —— Hoofkonstabel Malan.

Hoeveel het julle gelaai? —— Tien rondes.

Die magasyn vol? —— Dit is reg.

En die rewolwer wat jy by jou gehad het? —— Dit was alreeds gelaai gewees.

Toe julle aangetree is by die Polisiestasie, kan jy vir my sê of julle in een ry gestaan het, of meer as een ry? ——Ons het in een ry gestaan.

Van die begin af, tot na die skietery?—— Nee; na die skietery ...

Ek praat van onmiddellik na die skietery; op daardie stadium toe die skietery gestaak is? ——Nee, toe was die Polisiemanne deurmekaar gewees, as gevolg daarvan

—— dat ——

dat hulle moes gekoes het vir die klippe.

Was julle nie op enige stadium opgestel in drie rye nie; julle het in julle een lyn bly staan en toe was julle 'n bietjie deurmekaar met die klipgooiery? --- Ek het aan die bo-punt gestaan. Ek vermoed dat daar later 'n bevel was, maar ek weet nie daarvan nie. Ek en 'n paar manne het die heel tyd in een ry bly staan.

As u praat van die bo-punt, waar is dit? Miskien sal dit makliker wees as u kyk na Bewysstuk "B", 'n lugfoto.

DIE VOORSITTER: Kan u sien waar noord is? --- Dit is op die Suid ...

KRUISVERHOOR HERVAT: Hierdie kiekie is gevat van die Suidekant, en dit wys Noord. Waar het jy gestaan? ---Op die Suidelike hoek.

Dit wil sê, langs die teerstraat wat 'n mens hier kan sien? --- Dit is reg.

Hoe ver van die draad van die Suidelike kant? --- Ongeveer vyf treë.

Was daar nog manne aan jou linkerkant, of was jy die laaste man in die ry? --- Nee; daar was nog manne aan my linkerkant.

Min of meer hoeveel? --- Ek sou nie kon sê nie.

DIE VOORSITTER: Het hulle ook reguit gestaan, of het hulle 'n neiging getoon om as't ware so om die draai te staan, sodat hulle Suid kyk? ---Nee, hulle het reguit gestaan.

KRUISVERHOOR HERVAT: Hulle het Wes gekyk? --- Dit is reg.

--- Ek ---

Ek wil graag hê dat u 'n skatting maak - dit maak nie saak of dit reg of verkeerd is nie. Ek wil net weet min of meer hoeveel mense was daar aan jou linkerkant, om 'n idee te kry van hoe julle gestaan het? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

DIE VOORSITTER: Was dit net 'n paar, of was dit miskien dertig man, of hoe sou jy reken? --- Dit was net 'n paar.

KRUISVERHOOR HERVAT: Weet jy wie langs jou gestaan het? ---Nee; ek weet nie.

Het jy 'n offisier gesien vanwaar jy gestaan het? ---Nee, ek weet nie.

Jy het nie 'n offisier daar gesien nie? --- Nee.

Het saracens daar rond gestaan? --- Daar was saracens in die gronde, maar ek sou nie presies kon sê waar hulle gestaan het nie.

Was daar een naby waar jy gestaan het? --- Nee.

Was daar enige voertuie, wat jy kon sien? --- Nee.

DIE VOORSITTER: Hoeveel saracens het jy daar opgelet, dit is nou kort voor die skietery plaasgevind het? --- Ek meen drie.

Sover jy onthou, waar was hulle toe opgestel? Waar was hulle geparkeer? Laat ek dit só stel: Was enige geparkeer binne-in die binneplein van die Polisiekantoor-gebou? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

Jy kan nie onthou nie? ---Nee.

KRUISVERHOOR HERVAT: Wat was die toestand aan die Suidekant van die Polisiestasie? Was daar

manne ook opgestel kort voor die skietery, langs die Suidekant? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

Het jy 'n bevel gehoor dat julle moet laai? --- Ja; ek het so'n bevel gehoor.

Waar het daardie bevel vandaan gekom, en wie het dit gegee? Waar het die man gestaan wat die bevel gegee het? --- Aan die Noordelike punt.

Die Noordelike punt van die polisieterrein? --- Dit is reg.

Dit wil sê, aan die teenoorgestelde punt vanwaar jy gestaan het? --- Dit is reg.

Jy het gehoor daar word gesê julle moet vyf rondes laai? --- Dit is reg.

Wat was die - hier aan die draad, aan die Suidekant, was daar 'n groot skare daar, ook? ---Ja.

En baie van hulle het so-te-sê agter julle gestaan; julle het Wes gekyk? --- Dit is reg.

Het jy gesien wat van hulle geword het toe die skietery begin het? Of weet jy nie - het jy al die tyd Wes gekyk? --- Ek het die heel tyd Wes gekyk.

Jy het verduidelik hoe dit gekom het dat jy jou eerste skoot geskiet het. Na jou eerste skoot, wat het die skare hier aan die Westekant gedoen? Het hulle weggedraai? ---Party het weggedraai; party het nog bly staan.

Hoe lank het hulle nog bly staan? --- Wel, ek sou nie presies kon sê nie.

Ek vra jou nie presies nie. Ek vra jou vir 'n skatting.

DIE VOORSITTER: Toe jy jou derde skoot geskiet

het, wat was die posisie toe daar voor jou? Sover jy kon sien? —— Ek het een skoot op die Naturel gevuur wat na my wou gooi. Die ander twee skote het ek in die grond gevuur. Dit was toe die skare nog na my gekyk het.

KRUISVERHOOR HERVAT: Waar het jy hulle in die grond gevuur? Voor jou? —— Voor my.

Hoe ver was jy van die draad af? ——Ongeveer vyf treë, soos ek alreeds gesê het.

Min of meer het daardie skote in die grond gegaan?——Ongeveer by die draad.

Het jy dit doelbewus gedoen? ——Ja.

So jy het genoeg plek gehad om nog 'n skoot voor die skare hier in die grond te skiet? —— Dit is reg.

Wat het jy toe daarmee bedoel - om die mense af te skrik? —— Dit is reg.

Hoe lank - het jy daardie skote kort agtermekaar afgeskiet, of het jy 'n rukkie gewag tussen elke skoot? —— Ek het kort agtermekaar geskiet.

Hoe lank het dit gevat vir die drie skote - min of meer; niemand kan sê presies nie? ——Ongeveer ses sekondes.

Vir die drie skote? —— Dit is reg.

Daar was skote voor jy geskiet het, en daar was nog skote nadat jy jou laaste skoot geskiet het? —— Ja. Dit is reg.

Die eerste skoot wat jy gehoor het, waar het dit vandaan gekom? Van die Noordekant, naby waar jy gestaan het, Wes? —— Ek sou nie kon sê nie, aangesien

aangesien ek toe raak gegooi gewees het, feitlik onmiddellik toe die eerste skoot geval het.

Jy het nie jou bewussyn verloor nie? ---Nee.

So jy kon nog hoor wat aangaan? --- Ja.

Waar het die eerste skoot vandaan gekom?

DIE VOORSITTER: Hoekom het jy geval? --- Ek het geval as gevolg van die fors waarmee die klip gegooi was.

KRUISVERHOOR HERVAT: Is jy in die hospitaal behandel hiervoor? ---Nee.

So, jy kan my nie help nie. Jy weet nie waar die eerste skoot vandaan gekom het nie? ---Nee.

Kan jy aan my sê waar die laaste skote vandaan gekom het? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

Kan jy vir my 'n skatting gee van hoe lank julle in die linie gestaan het voor die skietery? ---Nee, ek sou nie kon sê nie.

DIE VOORSITTER: Was dit enkele minute, of was dit miskien tien minute of 'n kwartier, 'n halfuur? --- Ongeveer 'n minuut.

Nadat julle aangetree het? --- Dit is reg.

In daardie minuut, het julle dan ook die opdrag gekry om te laai? --- Dit is reg.

KRUISVERHOOR HERVAT: Het julle op enige stadium bevel gekry of julle moet skiet, of julle moet wag of wat julle moet maak in daardie linie waarin julle gaan staan het? ---Nee; nie wat ek van weet nie.

Niemand het aan jou gesê wat moet gebeur nadat julle in die linie opgestel is nie? ---Nee.

Ek dink jy het gesê dat jy nie 'n bevel gehoor

--- het ---

het dat julle moet skiet nie? ---- Dit is reg.

Volgens staande instruksies, moet julle wag vir 'n bevel?

DIE VOORSITTER: Nie wat jy nou weet nie, maar daardie dag; wat het jy gedink? ---Nee, ek sou sê dit was nie nodig gewees nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Wat sê staande instruksies; sê dit jy moet wag vir 'n bevel? ---Nie in gevalle waar die stasie aangeval word, of waar jy self noodlottig beseer kan word, of ander mense nie.

Is dit nie alleen waar jy nie onder die bevel van 'n offisier is nie, waar dit geld? ---Nee.

Sê die staande instruksies - behalwe die twee gevalle waarvan jy gepraat het, sê die staande instruksies dat jy moet wag vir 'n bevel? ---- Nee.

DIE VOORSITTER: Kyk, jy het nou die opdrag gekry om te laai, saam met al die ander, en julle het in 'n lyn gestaan? ---- Dit is reg.

Het jy toe by jouself gedink,"Kyk, daar is 'n moontlikheid dat ons miskien later mag skiet"; het dit jou gedagte binnegeskiet? ---- Nie op daardie oomblik nie.

Wanneer het dit jou gedagte binnegeskiet dat julle miskien moet gebruik maak van die vuurwapens? ---'n Rukkie daarna het die skare 'n heeltemal dreigende houding aangeneem.

Wat het jy nou verwag sou die teken wees dat julle almal moet skiet? ---- Ek sou verwag dat daar 'n bevel moes gewees het.

KRUISVERHOOR HERVAT: Het julle instruksies gekry, toe julle die eerste keer gelaai het, met julle

---- aankoms ---

aankoms by die lokasie self, daardie oggend, in verband met die gebruik van vuurwapens? ---Nee.

Het die hoofkonstabel nie vir julle gesê julle moet nie skiet sonder 'n bevel nie? --- Dit is reg.

Jy het gesê, in antwoord op die geleerde Kommissaris, dat jy op 'n sekere stadium verwag het dat dit nodig sou word om te skiet. Daarna, sê jy, het die skare opstandig geword. Wat presies het hulle gedoen? Wat was die verandering in die toestand? --- Wel, ek het gesien dat kol. Spengler een van die Naturelle aan sy arm neem. Ek vermoed dat hy hom gearresteer het, maar ek is nie seker nie. Feitlik onmiddellik daarna, het die skare heeltemal opstandig geword.

Dit was die arrestasie, klaarblyklik, wat hulle toe kwaad gemaak het? ---Nee; ek sou nie so sê nie.

Wat was dit dan wat hulle so skielik laat te kere gaan het? --- Ek sou nie kon sê nie.

Waar het daardie arrestasie plaasgevind; by die hek van die Polisiekamp? --- Dit is reg.

Was daar op daardie stadium ander Polisie by die hek - ek praat nou nie van die linie nie; ek praat nou van ander, as ek dit so mag beskryf, los polisie? --- Ek dink daar was nog 'n speurder gewees.

Was dit met die twee van hulle? --- Ek meen so.

Hulle was by die hek besig? --- Dit is reg.

Was die hek oop, of was dit toe? --- Ek sou nie kon sê nie.

Het jy nie opgelet of die Naturel wat gearresteer was, binnekant die draad was, of buite nie? --- Ja, dit is 'n dubbele hek, en die een kant, dink ek, was oop gewees.

Die ---

Die een kant was oop gewees, voor die hele skare? ---Ja. Dit is reg.

Hoe lank, meen jy, het die Polisie geskiet? Hoe lank het die skietery aangehou? --- Ek sou sê van vyftien na twintig sekondes.

Moet my nie misverstaan nie; ek wil net weet hoe jy hierdie skatting maak. Is dit iets wat bespreek is onder die Polisie? ---Nee.

Het jy nooit met enige van die konstabels wat by jou was, vir hom gevra of vir iemand anders gevra, "Kyk, hoe lank dink jy het die skietery aangehou?"? --- Nee.

Is jy seker? ---Ja.

DIE VOORSITTER: Het jy nie na die voorval, en selfs toe hierdie Kommissie gesit het, in die koerant gelees van skattings wat beskrywe, of gemaak was nie? ---Ja; ek het in die koerante daarvan gelees.

Party skat soveel sekondes en ander skat soveel sekondes? ---Ja.

KRUISVERHOOR HERVAT: Het jy nie as gevolg van wat jy daar gelees het, vir die ander kêrels gevra "Nou hoe lank dink julle?" nie? --- Nee; ek het hulle nie gevra nie.

Het jy - was jy gevra toe jy jou verklaring gemaak het? ---Ja.

Het jy van toe af vir mense gevra, "Hoe lank dink julle?"? --- Nee; ek het niemand gevra nie.

Kan jy vir my 'n skatting gee van hoe groot die skare om die Polisiestasie was? --- Ek sou sê ongeveer 10,000.

--- Jy ---

Jy het nog nie gesê waarom jy self besluit het om te skiet nie. Was dit omdat jy ander skote gehoor het, of het jy maar self besluit, "Nou is die tyd om te skiet"? --- Soos ek alreeds gesê het, ek het op die Naturel gevuur omdat hy van plan was om na my te gooi.

Was dit genoegsame rede om te skiet? ---Ja, ek reken so.

Sou jy geskiet het, al het niemand anders 'n skoot afgetrek nie? --- Ja.

So jy neem volle verantwoordelikheid vir die skote wat jy geskiet het. Jy het nie gewag op iemand anders om - jy het besluit, nou moet jy skiet? --- Ja.

En die enigste rede is die rede wat jy alreeds gegee het? --- Dit is reg.

Die skare om die draad, was daar nie baie kinders tussen hulle nie? --- Daar was 'n paar gewees.

Net 'n paar, of 'n hele klomp, of baie? --- Ek sou sê daar was 'n hele klomp.

Was daar ook vroumense teenaan die draad? ---Ja.

'n Paar, 'n klomp, of baie? --- 'n Klomp.

Die beskrywing wat jy gegee het van die Naturel wat gestaan het met die klip in sy hand - jy sê jy was ag treë van hom af, en hy was vier treë van die hek af? Is dit reg? ---Nee. Ek het gesê hy was ongeveer vier treë van die ander kant van die draad .

So hy was nog verder van die draad? --- Dit is reg.

En jy het gesê daar was niemand tussen hom en die draad nie? --- Dit is reg.

--- Na ---

Na die skietery verby was, hoe was die toneel daar voor jou? ---- Ek het ...

Was die skare weg? --- Ja.

Hulle het weggehardloop in verskillende rigtings, die strate op, Suid, Noord ...? --- Hulle het in alle rigtings weggehardloop.

As jy jou gedagte terugvat na die punt waar die skietery opgehou het, waar was die skare toe die laaste skoot geskiet is? --- Ek sou sê sommige van hulle was nog in die straat gewees.

Hoe ver van die Polisieterrein? --- Ongeveer twintig treë.

Met ander woorde, hulle was nog nie by die draad aan die ander kant van die straat nie? Hulle was nog nie daar verby nie? --- Sommige was daar verby; ander nie.

Ek praat nou van waar die laaste was, waar jy die laaste man gesien het wat nog gehardloop het, of vrou, of kind, toe die skietery opgehouhet? --- Aan die oorkant van die pad.

Hard besig om weg te hardloop? ---Ja.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

MNR. LOUW: GEEN KRUISVERHOOR NIE.

MNR. CLAASSEN: GEEN HERVERHOOR NIE.

ERNST HENDRIK FOUCHE, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: U is 'n konstabel in die Suid-Afrikaanse Polisie gestasioneer te Vereeniging? --- Ek is.

--- Op ---

Op die 20e Maart van hierdie jaar, het jy na die Sharpeville-lokasie gegaan? —— Ek het.

Hoe laat het jy daar aangekom? ——Ongeveer 10 n.m.

Wie was saam met jou? —— Sers. Kotze was saam met my.

Wat het julle daar gedoen? ——Nadat 'n sekere rapport aan ons gemaak was, het ons 'n draai deur die lokasie met die Polisie-vangwa gery.

Was julle die heel nag op diens? —— Ek was die heel nag op diens.

En is jy later na die Polisiestasie-toe? —— Ek is.

En het jy daar gebly tot die skietery? —— Ja.

Sê vir ons net in breë trekke, wat was die toestand daardie nag in die lokasie? —— Die toestand was baie oproerig gewees. Die vangwa wat ek bestuur het, was verskeie kere met klippe bestook. Die regterdeur aan my kant was 'n duik ingegooi, asook reg skuins bo-op die tent was 'n duik ingegooi.

Was dit nou gedurende die nag? —— Dit was gedurende die nag.

Het die mense dan nie gaan slaap, daardie nag nie? —— Hulle was klompe bymekaar, by skatting ongeveer 500, 300, en minder.

Het dit die heelnag deur so gegaan? —— Die heel nag deur.

Was jy hier in Seeiso-straat so teen die oggend se kant, 7-uur, 8-uur se kant, naby die Administratiewe kantore? —— Ja. Ek was daar.

Ons het getuienis gehoor dat daar Polisie was

nabŷ die kantore wat die Bantoes voorgekeer het? ---Ja.

Was jy tussen hulle? --- Ek was by gewees.

Wie was in bevel, daar? ---Maj. van Zyl was in bevel.

En het jy gehelp om hulle terug te druk? --- Ek het.

Wat was die toestand daar?--- Hulle was baie oproerig, daar, gewees; geskree "Afrika!"

Was hulle gewapen? ---Hulle was gewapen met kieries.

Hoe laat is jy na die Polisiestasie-toe? --- Ongeveer half-elf die oggend van die 21e.

Met wie is jy saam? ---Met Hoofkonstabel Heyl.

Wat was die posisie toe daar by die Polisiestasie? ---Met ons aankoms daar, rondom die Polisiestasie, aan die Westekant het dit vol Naturelle gestaan.

Dit was om half-elf? ---Half-elf die oggend.

Is julle by die hek in? ---Ons het by die groot hek ingery.

En het julle toe daar gebly? ---Ons het toe die heel tyd daar gebly.

Waar was julle voertuig? --- Agter in die perseel ingestoot.

As jy die hek deurgaan, gaan jy nog 'n groot hek deur - 'n omringmuur? --- Dit is korrek.

Was dit daar? --- Dit is reg.

Was jy daar toe kapt. Theron daar aangekom het? --- Ek ken kapt. Theron nie; ek sal nie kan sê nie.

In elk geval, was jy daar toe kol. Pienaar

--- daar ---

daar aangekom het? --- Ja.

Tydens die skietery? --- Ja.

Hoe lank het die skietery begin, nadat hy daar gekom het? --- Geruime tydjie. Ek kan nie presies sê nie, maar hy was so'n ruk daar gewees.

Het jy geskiet? --- Ek het geskiet.

Wat het jy gehad? --- Ek het 'n .38 rewolwer gehad.

Hoeveel skote het jy afgeskiet? --- Vyf skote.

Toe die skietery eers begin, het jy begin met die sarsie? --- Ek het begin nadat ek op my been gegooi was.

Wie het jou gegooi op die been? --- Dit het uit die skare gekom.

Het die ander mense toe al geskiet, of nie? --- Dit was feitlik dieselfde moment dat ons gelyk geskiet het.

Het jy gelyk met die ander geskiet? --- Ja.

Het jy gelyk met hulle opgehou skiet? --- My rewolwer wou nie die sesde skoot afgaan nie, toe het ek onmiddellik gestaak en daarna was dit dadelik verby. Hulle het onmiddellik opgehou. Die skietery was van baie korte duur gewees.

Hoe lank sou jy sê? --- Ek sal op die langste sê 15 na 20 sekondes.

Wat was die noodsaaklikheid, eintlik, vir die skietery? --- Die noodsaaklikheid by die Polisiestasie vir die skietery was dat ons lewens beslis, volgens my mening, in gevaar verkeer het, daar.

Kan u ons die gevaar wat jy gesien het, beskryf?

--- Daar ---

VERHOOR HERVAT: Wat was jou eie gevoelens? Was jy vervul met vrees vir jou lewe op daardie dag? ---- Ek was beslis.

Hoe het dit jou eie, persoonlike handelinge affekteer? ---- Ek het gevoel dat ons feitlik almal daar uitvermoor sou word.

Toe jy gevuur het, was daar reeds 'n bevel gegee om te vuur? ---- Daar was 'n vreeslike lawaai. Indien so'n bevel gegee was, is ek oortuig dat niemand dit kon hoor nie.

Toe jy gevuur het, hoewel jy nie 'n bevel gehoor het nie, was jy onder die indruk dat 'n bevel wel gegee was, of het jy uit jou eie geskiet? ---- Ek het geskiet omrede dit baie oortuigend was dat ons nou aangeval word, soos die klippe gereën het op ons.

DIE VOORSITTER: Was jou houding gewees, "Ek gee nie om wat die offisier van die posisie dink nie; ek gaan skiet"? ---- Nee; ek het gemeen hy het die bevel gegee om te skiet.

Ek weet nie - u kan my net reghelp. Het u geskiet voordat u enige ander skote gehoor het, of het u eers ander skote gehoor en toe ook geskiet? ---- Dit was - daar het eers skote geval. Toe word ek ook gewond, toe vuur ek.

Wat was die eerste skote wat jy gehoor het; waar het dit vandaan gekom? ---- Dit is moeilik om dit te beskrywe.

Was dit die Polisie wat geskiet het? ---- Daar het twee skote van die skare se kant na ons gekom.

Het jy sulke skote gehoor? ---- Dit het ek beslis gehoor.

---- Afgesien ----

--- Daar was ons met klippe bestook gewees; kieries was in die lug gehou; dit was geskree, "Afrika!" Onder andere het een Bantoevrou gedans en gespring reg voor my. Sy het geskree, "Vandag sal die bloed loop". Ek het duidelik gesien dat hulle 'n sterk poging aanwend om te probeer die draad platdruk om te probeer deurkom.

Jy sê hulle het die draad platgedruk? --- Probeer skuins druk.

Volgens jou waarneming, was dit met opset gedoen? --- Ek voel oortuig dit was met opset, om te probeer inkom.

DIE VOORSITTER: Was dit die mense wat voor teen die draad gestaan het, wat probeer het om die draad plat te druk? Of was dit dat hulle van agter af teen die draad vasgedruk word? Sover u kon sien? ---My mening is dat die voorstes dit probeer platdruk het.

Waarom hou u daardie mening? --- Dit was duidelik aan my. Die voorste klomp het so gestaan (beduie).

U wys hulle het met hulle hande bo-op die boonste draad gevat? ---Ja.

En dan met hulle liggame daarteen gewieg? --- Dit is reg.

VERHOOR HERVAT: Kon jy sien of hulle gedruk word van agter? --- Nee, ek het nie so baie notisie gevat, of hulle gedruk word nie.

Hoe groot sou jy sê was die skare tydens die skietery?--- By skatting, ongeveer 15,000 na 20,000.

DIE VOORSITTER: Waar was dit, nou; net aan die Westekant van die Polisiestasie? --- Die Westekant, asook ou na die Suidekant-toe.

--- VERHOOR HERVAT ---

VERHOOR HERVAT: Wat was jou eie gevoelens? Was jy vervul met vrees vir jou lewe op daardie dag? ---- Ek was beslis.

Hoe het dit jou eie, persoonlike handelinge affekteer? ---- Ek het gevoel dat ons feitlik almal daar uitvermoor sou word.

Toe jy gevuur het, was daar reeds 'n bevel gegee om te vuur? ---- Daar was 'n vreeslike lawaai. Indien so'n bevel gegee was, is ek oortuig dat niemand dit kon hoor nie.

Toe jy gevuur het, hoewel jy nie 'n bevel gehoor het nie, was jy onder die indruk dat 'n bevel wel gegee was, of het jy uit jou eie geskiet? ---- Ek het geskiet omrede dit baie oortuigend was dat ons nou aangeval word, soos die klippe gereën het op ons.

DIE VOORSITTER: Was jou houding gewees, "Ek gee nie om wat die offisier van die posisie dink nie; ek gaan skiet"? ---- Nee; ek het gemeen hy het die bevel gegee om te skiet.

Ek weet nie - u kan my net reghelp. Het u geskiet voordat u enige ander skote gehoor het, of het u eers ander skote gehoor en toe ook geskiet? ---- Dit was - daar het eers skote geval. Toe word ek ook gewond, toe vuur ek.

Wat was die eerste skote wat jy gehoor het; waar het dit vandaan gekom? ---- Dit is moeilik om dit te beskrywe.

Was dit die Polisie wat geskiet het? ---- Daar het twee skote van die skare se kant na ons gekom.

Het jy sulke skote gehoor? ---- Dit het ek beslis gehoor.

---- Afgesien ----

Afgesien van daardie skote, het jy gedink dit is moontlik Polisie wat skiet of was jy oortuig dit was skote wat vanuit die skare kom? --- Ek was oortuig dit was skote wat van hulle kant kom.

Afgesien van daardie skote, dan, het jy enige skote gehoor van die kant van die Polisie voordat jy self geskiet het? ---Ja, ek het.

Vanwaar het dit gekom - van die onmiddellik langs jou, of verder weg? --- Dit was verder weg van my gewees.

VERHOOR HERVAT: Waar het jy gestaan in verhouding met die hek? --- In verhouding met die hek, as jy van die straat se kant af inkom, die Polisiewerf in, aan die regterkant.

DIE VOORSITTER: Dit wil sê, aan die suidekant van die paadjie wat lei na die Polisiestasie? --- Dit is reg.

Omtrent hoe ver van óf die paadjie of die grens, die heining aan die Suidekant? ---Ongeveer 7 treë van die heining af.

Met ander woorde, jy was betreklik naby hierdie teerstraat? ---Ja; ek was in die heel voorste ry ook gewees.

VERHOOR HERVAT: Was julle dan meer as een ry? --- Dit is so.

DIE VOORSITTER: Zwane-straat - ken jy die strate, daar? ---Nee, ek ken dit nie.

Die teerstraat wat aan die Suidekant van die Polisiestasie gaan. Was jy taamlik naby aan daardie teerstraat gewees? --- Die een aan die Westekant, naby die groot hek, die ingang.

--- VERHOOR HERVAT ---

VERHOOR HERVAT: Was daar net een linie gewees, of was daar meer? ---- Ek het nie omgekyk nie. Ek is nie seker of daar agter my nog gewees het nie.

Het julle in 'n reguit lyn gestaan? ---- Ek het heel voor gestaan, in'n reguit lyn, ja.

Die lyn waarin jy gestaan het, was dit 'n reguit lyn? ----'n Reguit lyn, ja.

Wat was die effek van die klipgooiery op die reguit lyn; het dit nog reguit gebly? ---- Nee; dit het onmiddellik deurmekaar gegaan.

Hoekom? ---- Ek voel oortuig, vir beskerming het die kêrels probeer - ek self het nie in dieselfde posisie bly staan nie.

Jy sê jy het drie skote geskiet? ---- Vyf skote.

Is dit almal na individuele persone gemik? ---- Ek het laag probeer skiet. Ek het doodeenvoudig my rewolwer uitgehaal en waar die klippe vandaan kom, in daardie rigting het ek onmiddellik laag begin skiet.

Wat bedoel jy nou by laag? ---- My doel was om hom nie dood te maak op daardie moment nie, om laag te skiet en te kyk of hulle nie wil skrik nie.

Nee, ek verstaan wat jy bedoel, jy wou laag skiet; maar wou jy op hulle voete skiet, of wou jy op hulle knieknoppe skiet, of wou jy op hulle maag skiet? Wat bedoel jy nou eintlik by "laag"? ---- My eintlike idee was om op die grond te skiet.

Om hulle nie raak te skiet nie? ----Om hulle nie raak te skiet nie.

Dit was jou bedoeling; en wat dink jy was werklik die uitwerking van jou skote? Was dit op die

---- grond ----

grond gewees sonder om hulle te raak, of nie? --- Ek kan regtig nie sê nie. Dit mag wees dat dit geraak het. Ek kan nie sê nie.

Jy het vinnig agter mekaar geskiet? --- Dit was baie vinnig.

Maar jy het nie gesien waarheen jou skote gaan nie? ---Nee, ek het nie gesien nie.

Het jy nie gesien of jou skoot iemand tref nie? ---Nee.

Het jy gesien wat die effek van jou skote was op die skare?--- Die skare het uitmekaar gespat.

Hoe gou? --- Ongeveer vyftien sekondes, sou ek sê. Dit het redelik baie gou gegaan.

Maar hoe lank sê jy het julle geskiet, omtrent? ---Ongeveer vyftien na twintig sekondes.

Toe die eerste skote val, wat was die uitwerking op die skare? --- Toe die skote val - die skote was so vinnig gewees, hulle het probeer oormekaar val. Hulle het dadelik uitmekaar probeer spat.

Toe jy jou laaste skoot skiet, jou vyfde skoot, waar was die persone wat nou aan die draad gestaan het?--- Hulle het rond en bont geval, daar, oormekaar, en weggehardloop.

DIE VOORSITTER: Jy sê jy wou nog 'n sesde skoot skiet, maar jou rewolwer het geweier? --- Hy het 'n gaatjie in die patroon geslaan, maar nie afgegaan nie.

Hoekom wou jy die sesde skoot nog vuur? --- Dit was nog dieselfde moment gewees. Die rewolwer word nie oor gelaai nie.

VERHOOR HERVAT: Wat ek nou bedoel, toe jy jou

vyfde skoot skiet, het dit vir jou geblyk dat die gevaar nog daar is, of was dit toe vir jou duidelik die gevaar is nou afgeweer?---- Nee, dit het vir my geblyk dat dit nog daar was, daardie moment.

Hoe? ---- Die meeste van die skare - dit het so vinnig gebeur, meeste van die skare was nog daar. Hulle het oormekaar eintlik geval, en nog gegooi.

DIE VOORSITTER: Wat gegooi? ---Met klippe.

VERHOOR HERVAT: Oormekaar geval - in watter koers? ---- Dit is soos hulle weggehardloop het, probeer weghardloop het.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

KRUISVERHOOR DEUR MNR. PLEWMAN: Mnr. Fouche, is u in die speurdiens, of in die gewone polisie? ---- Ek is in die univormafdeling.

Jy sê julle het in die lokasie rondgery die nag vantevore - tesame met eene Coetzee? ---- Sers. Kotze.

Net die twee van julle; was julle alleen? ---- Ek is nie seker nie, maar ek meen amper daar was 'n Bantoekonstabel ook agter - een of twee. Ek is nie baie seker op hierdie moment nie. Daar was ander Polisievoertuie - een het voor gery, en een agter.

Met ander woorde, 'n klomp van julle het gepatrolleer? ---- Twee of drie voertuie. Dit is van die Bantoekonstabels, die gestasioneerdes te Sharpeville, het ons net om gevat aangesien ons vreemd daar is.

Was u nie gewapen met 'n .303 nie? ---- Nee.

Hoe het dit gekom? ---My werksure wat ek toe moes werk, was van 10-uur die aand tot 6-uur die oggend, en dan

---- gewone ----

gewone dienste vat ons 'n .38 met ons.

Jy was nie weer by die stasie toe aan die ander die gewere gegee is nie? ––– Nee; ek het daar gebly in Sharpeville.

Was jy die heel tyd, vanaf half-elf, by die Polisiestasie? –––Nadat ek gepatrolleer het, het ek teruggekom en Polisiestasie-toe gegaan.

Die tyd wat jy gegee het was halfelf, toe jy by die Polisiestasie aangekom het? –––Ja.

Van toe, tot na die tyd van die skietery, het jy al die tyd by die Polisiestasie? ––– Ek ...

Of het jy weer uitgegaan? ––– Ek het nie die heel nag by die Polisiestasie gebly nie.

Jysê om 10.30 in die oggend is jy na die Polisiestasie? ––– Ja; toe was ek die heel tyd - vandat ons daar gekom het.

Wat het jy die heel tyd gedoen? ––– Ek was binne gewees, buite.

Rond gestaan? ––– Ja.

Binnekant het jy rond gesit en wag? –––Ja.

Het jy opgelet hoe daar op verskillende tye versterkings opgedaag het? ––– Ek het gesien hulle kom.

En het jy gesien kort voor die skietery, kom vier of vyf saracens daar aan? ––– Ek het dit ook gesien.

En hulle het gestaan, en in die rigting van die skare gery? ––– Ja.

Op daardie stadium was julle, sover ek kan uitmaak, min of meer 150 man daar. Sou dit reg wees? ––– Ja. Volgens my mening, 130, sou ek sê. Ek het

––– nie –––

nie getel nie.

Sê maar 130.

DIE VOORSITTER: Was dit blank en nie-blank, of net blankes? —— Ek sou sê blank en nie-blank. Dit is moeilik om te bepaal, die skatting te gee. Ek sou sê tussen 130 en 150.

KRUISVERHOOR HERVAT: En die blankes was feitlik almal gewapen? —— Ja.

Het jy gesien dat van die manne daar stengewere het? ——Ja.

Het jy enige persoonlike kennis, of opleiding gekry in verband met 'n stengeweer? —— Nee; ek het geen opleiding gehad nie.

Was dit nie genoeg, volgens jou mening, om orde te hou op daardie plek nie? Vyf saracens, alle persone gewapen? —— Dit is moeilik om die vraag te beantwoord; as ek mag weet, hoe om orde te hou?

DIE VOORSITTER: Nee; gestel hierdie mense het nou bedoel om aan te val, die skare, of die meerderheid van die skare wat daar rond was. Die vraag is, was daar nie genoeg manne en wapens om so'n toestand behoorlik te beheer nie? —— Ek sou sê, indien die skare 100% sou aanval, glo ek nie ons sou hulle kon beheer het nie. Hulle sou ons definitief platgeloop het. Ons sou moontlik 'n klompie van hulle - maar as hulle oor die draad gekom het, sou ons hulle nie kon baasraak nie - volgens my mening.

Jy sal 'n paar doodskiet en die ander sal jou dan ...? —— Sal jou te pletter daar loop.

KRUISVERHOOR HERVAT: Nadat die linie opgestel is, het julle skouer-aan-skouer gestaan, feitlik? —— Ja; ons het langs mekaar gestaan.

Was daar toe nog gevaar dat die skare kan storm? ---- Daar was definitief.

Van die mense wat hier teen die draad gedruk het, het jy opgelet of daar kinders was onder die wat daar langs die draad gestaan het? ----Ja, net 'n enkele jong Bantoevrou het ek daar gesien, asook kinders - jong Bantoe manlike kinders.

Sou jy sê daar was 'n klomp, 'n hele klomp, baie? ---- Ek het nie getel nie. Ek het hulle net so toevallig daar gesien staan.

Kan ek dit so stel, dat daar 'n hele klomp Bantoevrouens daar was? ---- Daar was heelwat Bantoevrouens.

Wat gestaan het met 'n oop sambreel? ---- Ek het nie opgelet na oop sambrele nie.

DIE VOORSITTER: Was die son warm? ---- Dit is moeilik om nou te sê of die son warm die dag was.

KRUISVERHOOR HERVAT: U het gepraat van 'n Bantoevrou wat gedans het en geskree het. Hoe laat was dit? ---- Dit was kort voor die skietery.

Waar het sy gestaan, en waar het sy gedans? ---- Sy het so skuins voor my gestaan, ek sou sê meer aan die Wester-Suidelike rigting.

Teenaan die draad? ---- Heel voor, teenaan die draad.

Weg van die hek af? ---- Nee, na skatting omtrent 15 treë.

Vyftien treë Suid van die hek? ---- Suid van die hek.

Hoe ver het jy van haar af gestaan? ---- Ongeveer

ag treë, ook by skatting. Ek het my nie daaraan gesteur om dit af te tree nie.

Het jy opgelet of daar offisiere was wat tussen julle gestaan het, tussen die linie en die draad? —— Voor my nie.

Hier is die draad en hier staan die linie; was daar offisiere hier voor die linie? —— Ek het meer die skare dopgehou want ek doen beserings op. Ek het nie regs gekyk of waar die offisiere is nie.

Jy het meer die skare dopgehou ...? —— Ek was bang ek sal dalk beserings op. Ek het nie na die regterkant gekyk om te sien waar die offisiere is nie.

Jy het 'n bevel gehoor dat julle moet laai? —— Nee. My rewolwer was gelaai.

DIE VOORSITTER: Ja, maar het jy enige bevel gehoor voor daar geskiet is? ——Nee.

Na julle aangetree het? ——Nee.

KRUISVERHOOR HERVAT: Ons het al in getuienis gehoor dat daar 'n order was dat die manne moet laai. Hoekom dink jy sou jy dit nie gehoor het nie? —— Dit is moontlik, weëns die vreeslike lawaai.

Het daardie lawaai vir 'n lang tyd aangehou; hoe was dit onmiddellik voor die skietery gewees? —— Nie baie lank voor die skietery nie, het dit erg geword, die geskree. Maar dit was 'n geruime tyd dat hulle geskree en lawaai het.

Van die tyd toe julle aangetree het, hoe was die geraas toe? —— Dit was baie hard.

So hard dat julle nie kon hoor of daar 'n bevel gegee is om te skiet of daar 'n bevel gegee is om te laai —— nie ——

nie? --- Ek kon dit nie hoor nie.

Was daar aanhoudend geskree? ---Ja.

Kan u vir my verduidelik presies hoe u die woorde van hierdie vrou kon hoor? --- Sy het geskree, "Afrika!" Die eintlike geskree van haar was voor die groot lawaai. Sy het hier reg voor gestaan. Sy het 'n bloe rok aangehad.

Jy het gesê dit was na-aan julle, waar julle in die linie gestaan het? --- Dit is reg. Sy het.

Jy het vir my gesê dat hierdie vrou hierdie aanmerking gemaak het nadat julle reeds in die linie gestaan het. Jy het vir my alreeds gesê dat die lawaai so groot was, toe, dat jy nie die bevel kon hoor dat julle moes laai nie; jy kon nie 'n bevel hoor of julle moet skiet nie. Die geraas was so oorweldigend? ---Ja.

Wil jy nog vir my sê jy kan die presiese woorde gee wat hierdie vrou gesê het? --- Ek weet gladnie waar so'n offisier gestaan het nie. Dit mag wees dat hy ver weg gestaan het van my af.

Wil jy nog sê dat jy die presiese woorde kon hoor? --- Ek het dit gehoor.

Kan jy vir my sê wie langs jou gestaan het? --- Nee.

Kan jy vir my die name gee van enige van die manne wat aan beide kante van jou gestaan het? --- Nee.

Weet jy hoe die wat langs jou gestaan het, gewapen was? --- Nee, ek het nie gesien nie.

Jy sê jy dink dit was noodsaaklik dat julle moes skiet; reg? ---Ja.

--- Het ---

Het jy verwag dat iemand 'n bevel gaan gee? --- Ek was van mening daar sou 'n bevel gegee gewees het, ja.

Het jy gekyk om te sien waar die naaste offisier was? --- Ek het nie gekyk nie.

Hoekom nie? --- Omdat ek die skare dopgehou het om te kyk wat gaande was, bang ek sou miskien beserings opdoen.

Die enigste rede waarom jy geskiet het, was die feit dat jy ander skote gehoor het? ---Nee, beslis nie. Ek het geskiet omrede ek gegooi was, en ek baie oortuig was dat my lewe op daardie moment in gevaar was.

Jy het vir my nou twee antwoorde gegee op daardie vraag en ek wil graag weet watter een is korrek.

DIE VOORSITTER: Miskien is u reg; maar ek dink miskien doen u hom 'n onreg aan.

KRUISVERHOOR HERVAT: My geleerde vriend het vir u gevra, en sy Edelagbare het ook 'n vraag gevra, en jy het geså jy het geskiet omdat jy ander skote gehoor het en jy gedink het dat daar wel 'n bevel moes gewees het? --- Ja.

Watter van die twee is dit; jy kan sien dat daar twee verskillende antwoord is? --- Ek sou så beide is reg. Ek het geskiet omrede, eerstens, ek 100% oortuig was daar was 'n bevel gegee; tweedens, omdatmy lewe daardie moment in gevaar was.

Met ander woorde jy sou geskiet het, al was daar 'n bevel of nie? ---Ja; dan sou ek nogtans geskiet het.

Is dit nie 'n staande order dat julle moet wag vir 'n bevel nie? ---Ja, dit is, maar as jou lewe in gevaar is, kan jy nie wag vir 'n bevel, soos ek

gemeen het nie.

DIE VOORSITTER: U meen, die offisier mag miskien doodgeskiet gewees het? --- Ja, beslis. Of hy kom ...

KRUISVERHOOR HERVAT: Was dit 'n moontlikheid dat die offisier doodgeskiet was?

DIE VOORSITTER: Ek bedoel bloot hipoteties, mnr. Plewman - nie op daardie dag nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Ek wil dit toets, in die geval waarmee ons hier besig is. Uit die antwoord wat jy nou hier gegee het, - u sou selfs geskiet het, sonder 'n bevel? --- Soos dit op daardie moment gegaan het, sou ek beslis geskiet het sonder 'n bevel.

Jy sê jy het twee skote gehoor wat na julletoe gekom het? ---Ja.

Waar was daardie skote geskiet; waar het jy diegeluid gehoor? --- Dit is moeilik om dit te beskryf, maar na my mening was dit meer na die Noord-Westelike rigting gewees.

Meen jy aan die Noordekant van jou linie? --- Skuins voor my, feitlik, in'n Noord-Westelike rigting. Dit was twee enkel skote.

Hoe lank voor die Polisie skote was dit? --- Dit was kort daarop gewees.

Hoe lank? ---Ongeveer, ek sou sê, 'n sekond, of twee Dit was dieselfde moment toe die klipgooiery begin het.

Hoe het dit vir jou geklink, watter soort vuurwapen was dit? --- Nee, ek kan nie beskryf watter soort vuurwapen dit was nie.

Het dit gelyk of dit gekom het van naby die draad, of agter, uit die skare? --- Dit het my voorgekom

voorgekom asof dit baie naby die draad kon gewees het.

Het jy 'N Polisieman sien val? ---Nee.

Het jy die skoot by jou verby gehoor gaan? ---Nee.

Hoekom sê jy dan, "van die skare na ons-toe gekom"? --- Jy kan hoor as die skoot weggaan. Dit was 'n skoot wat aangekom het. Jy kon duidelik dit hoor.

DIE VOORSITTER: Bloot van die klap van die skoot? --- Van die klank, ja.

Jy meen bloot as die skoot afgaan, of die geluid wat 'n koeël maak as hy in vlug is? --- Die skoot het nie 'n harde slag gemaak nie.

KRUISVERHOOR HERVAT: Het jy gehoor dat die skoot iewers klap? ---Nee.

Vanwaar maak jy die afleiding dat dit na julle geskiet is? --- Soos ek sê, dit was ongeveer 'n sekond voor ons geskiet het. Ek het duidelik gehoor, die skote wat van ons gegaan het, was harde skote. Die sarsie skote wat die Polisie geskiet het, kon jy baie duidelik aflei.

Het jy 'n rapport ingedien na die skietvoorval in verband met die skote wat jy afgeskiet het? --- Ek het 'n verklaring gemaak.

Ek bedoel nie 'n verklaring vir die doeleindes van hierdie ondersoek nie - die gewone rapport wat volgens, soos ek verstaan, staande orders gemaak moet word.

DIE VOORSITTER: Waar jy van jou vuurwapen gebruik gemaak het, het jy verslag gedoen wat van jou patrone geword het om weer nuwe patrone te kry? --- Ek het; ek was weer uitgereik met nuwes.

--- KRUISVERHOOR HERVAT ---

KRUISVERHOOR HERVAT: Waar het jy daardie verklaring gemaak? ---- Op Sharpeville.

Hoekom op Sharpeville? ---- Daar het 'n offisier om gekom - ek ken hom nie - en hy het gevra wie almal gevuur het, en ek het toe gesê ek het gevuur.

Was dit een van julle manne van Vereeniging? ---- Nee.

DIE VOORSITTER: Watter dag was dit; dieselfde dag? ---- Dit was die Maandag - dieselfde dag.

KRUISVERHOOR HERVAT: Dieselfde dag, of die volgende dag, in Vereeniging, by jou stasie, het jy daar 'n rapport gemaak? ---- Ek het nie 'n rapport ingedien nie. Ek het melding gemaak dat ek gevuur het.

Was jy toe verdere patrone gegee? ----Nie onmiddellik nie.

Aan wie het jy melding gemaak van wat jy gedoen het? ----Ons kêrels het daar - ek kan nie presies sê wie nie. Ek het net vir hulle gesê ek het ook vyf skote gevuur.

Vir wie het jy dit gesê? ---- Ek kan nie sê vir wie ek dit gesê het nie. Ons was almal daar bymekaar gewees. Dit was meer 'n gepraat, aangesien ek het alreeds gesê hoeveel skote ek gevuur het te Sharpeville.

Ek praat van voor jou verklaring? ----Nee, ek kan nie sê nie.

Wanneer is jou nuwe patrone uitgereik? ---- Ek kan nie onthou die dag nie. Dit was 'n paar dae daarna, maar ek kan nie presies sê nie.

Aan almal op jou stasie? ----Myne was alleen vir my gegee.

---- Deur ----

Deur? --- Deur Hoofkonstabel Kruger.

Is hy die man wat daardie nuwe patrone uitgedeel het? ---Hy het dit aan my uitgedeel.

Jy het gepraat van klippe wat gegooi was. Waar het daardie klippe vandaan gekom - uit watter rigting? --- Uit die Weste.

Die hele skare uitdie Westekant, of net 'n klomp van hulle, of een plek? --- Dit het heeltemal rond, uit die lug gekom.

Kon jy nie skat vanwaar dit gekom het nie? --- Nee; ek kan nie presies sê nie.

Hoeveel klippe sou jy sê - het die klippe gereën? --- Daar was baie klippe. Ek weet nie hoeveel nie.

Jy sê dat jy die mense aan die draad sien ruk het. Sover jy kan oordeel, was dit dieselfde mense wat daar gebly het vir die halfuur of so voor die skietery? --- Hulle het gekom en gegaan, en stilgestaan, en nog steeds aangegroei. Die voorste klomp het feitlik bly staan teen die draad, maar dit was 'n gekom en ganery van hulle gewees.

Vir die laaste kwartier, sou u sê hulle het nog gekom en gegaan, of het die wat teenaan die draad was, van toe af bly staan? --- Hulle het bly staan, sou ek sê.

Het jy enigiets gesien van die arrestasies wat klaarblyklik daar plaasgevind het? --- Nee.

Jy het nooit na die hek-toe gekyk nie? --- Ek het some gekyk. Die hek was nie baie ver van my af nie. Maar ek het nie gesien dat enigiemand die persone arresteer daar nie.

--- Kan ---

Kan jy vir my sê of jy iemand gesien het - jy was nou die heel oggend daar - wat 'n sakdoek op sy kop gehad het, en 'n wit hemp? ---Nee.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

DIE VOORSITTER: Was daar enige van die Polisie-amptenare daar wat in gewone, burgerlike drag was? ---Ja.

Het u gesien of van hulle miskien later hulle baadjies uitgetrek het? --- Ek kan regtig nie onthou nie.

MNR. LOUW: GEEN VRAE NIE.

MNR. CLAASSEN: GEEN HERVERHOOR NIE.

EDWIN LITELU, sworn, states (through Interpreter):

EXAMINED BY MR. CLAASSEN: You are a Bantu Detective Constable in the South African Police, stationed at Sharpeville? ---Yes.

Since when are you stationed at Sharpeville? --- Since the 22nd October, 1959.

And do you also live in the location? ---I do.

On the night of the 20th March this year, what time did you go to bed? --- I think it was about half past eight.

And during the night, did anything happen to you? ---I heard somebody knocking on the door.

About what time was that? --- About half past one in the morning.

Yes; and then? --- They told me to get up, dress and go out with them.

---You ---

You heard a knock. Did you see people? ---- I saw one person at the door.

Well, did you open the door to him? ---- I did.

You saw one person at the door? ---- Yes.

Was it a European, or a Bantu? ---It was a Bantu.

Was it a male, or a female? ---- A male.

Was he a young man, or was he an old man? ---- It was a young man.

Did he have anything in his hand? ---I did not see what he had in his hand.

Was he the only man that you saw? ---- There were some other people outside, in the street.

What did he want? ---He said I must getup and go with them.

Tell us, now, the whole conversation that took place between you and him? ---- I told him I was still dressing. He then went outside. I went back to bed. A short while after that, I heard another knock on the door. I opened the door. They told me they had long been telling me to go with them, why am I still wasting time at the house.

How many people did you see there? ---- I was seeing the one person who stood in front of the door. There were other people about in the yard, and some were in the street.

Was this the same man who had knocked on the door earlier?---- I recognised the voice; it was still the same person. I asked the person whether they are going about waking up the Police, too. He said he did not know I was a Policeman, and he went away.

Did you know where he wanted you to go to? ---- I did not know.

Did you not know where they were going? ---I did not know.

Did you have any reports from any source whatsoever as to what was going to happen that day? ---Ifound a typed paper under my door.

When was that? ---- I think it was the Thursday or Friday before that date.

What did this paper say? ---- It was a notice that all people must not go to work.

On what date? ---On Monday, the 21st.

Did it say what they must do? ---It only said that people must leave their passes at home, they must go to the Police Station and hand themselves over to the Police, to be arrested.

When you were knocked up during the night, did you connect that with the call on the people to gather at the Police Station on that day? ---I don't understand the question.

When these people knocked you up during the night, did you know that this was the call for them to go to the Police Station, or not? ---- That is what I thought.

So you did not join them at all? ---I did not.

Did you sleep through the night? ---I did not sleep any more.

What did you do? ---- At about half past two that morning, I went to the Police Station.

The Sharpeville Police Station? ---Yes.

---- Did ----

Did you meet people in the streets? --- No.

That was at half past two? ---It was half past two

Did you not see any people in the streets at all? ---I saw nobody in the streets.

And when you got to the Police Station, did you find any people there? --- I found the Police who worked at that Police Station.

What did you do, then? --- I picked up the 'phone to ring Luit. Visser at Vereeniging.

What did you tell him? --- I discovered that the telephone was out of work.

Then, what did you do? ---I went into my office. I tried there to 'phone, but the 'phone did not work.

I take it this was not the normal hour for you to assume duty? --- It was not the normal time for me to go to work.

What was your object in going to the Police Station? ---I wanted to inform him that there were some people who went about waking up other people, telling them to go to the Police Station.

So, when you could not get through to make a report, what steps did you take? --- I stayed at the Charge Office.

What happened at the Charge Office while you were there? --- Between 8 and 9, people started coming to the Police Station. About 10 o'clock, there were many.

When you say people started coming to the Police Station, do you mean they came into the yard of the Police Station? --- They stood outside the yard of

the Police Station.

Outside the fence? ---Outside the fence.

And what did you say, what happened at the Police Station at 10 o'clock? --- They were getting more and more, at about 10 o'clock.

Were there other members of the Police Force at the station? --- There were other members of the Police Force - four, or six.

Are you referring to members stationed there? --- Stationed there.

No others? --- The others had not yet arrived, at 10.

Well, now, on that day, I suppose you were still there when reinforcements arrived during the day? --- I was still there.

Were you there when Col. Pienaar arrived? ---Yes.

And were you there when the shooting took place, when the Police started shooting? ---I was there.

Could you see a reason for the Police shooting? --- To my mind, Iwould say the Police were in danger of their lives.

What was the source of this danger? --- The people were more than the Police - much more than the Police.

But was there reason to fear the people? --- We did not know what they intended about the Police. They were shouting there, and talking about Police - spitting at the Police, too.

What were they shouting? ---It was not easy to make out what they were saying, but I caught the word which they shouted, "Afrika!"

THE CHAIRMAN: What does that mean to you? --- I don't know what they meant.

EXAMINATION CONTINUED: Did you yourself think that the Police were in danger? ---Yes.

THE CHAIRMAN: All the Police, or only some of them? --- All the Police.

The white, and the non-white Police? --- The whites and non-whites.

EXAMINATION CONTINUED: What did you do? --- I stood there, stood and listened what would be the end.

Did you have any weapon? ---No.

Not even a kerrie? ---Not even a kerrie.

You thought there was that danger. Was there any violence at all used on either side, before the shooting? --- After the arrival of Col. Spengler, one of the leaders was arrested. A group of the people outside then came with force to the fence. I thought they would easily break down the fence.

Did anything happen? --- Then I heard the shooting.

THE CHAIRMAN: Where were you when the shooting took place? ---I was at the door leading in/to the Police Station. There is a gate in the fence, then there is another gate, a big gate, that leads into the yard of the Police Station. I was standing there.

Did you see any stone-throwing at all? ---No.

NO FURTHER QUESTIONS.

CROSS-EXAMINED BY MR. PLEWMAN: How long were you at the Police Station altogether before the shooting? --- I think I arrived at the Police Station at about

a quarter to three. I was there the whole day.

People did not start coming until about 8 o'clock or 9 o'clock, towards the Police Station? --- They came there from 8 o'clock, right up.

The people who came, were they men, women, children - all sorts of people? --- Men, women, children and tsotsis.

Do you remember Luit. Visser coming to the Police Station? ---I remember.

Did you see him speaking to any of the members of the crowd? ---I did.

Who did he speak to? ---He spoke to one; they call him Nyamgani Tsolo, on the verandah of the Police Station.

At the time when Luit. Visser spoke to Nyamgani Tsolo on the Police Station steps, what was the attitude of the crowd? How did they behave? --- They were making a noise, talking loudly, and waving their hands. I did not know what they meant. Some were walking up and down the fence.

When you say "some", how many? --- There were many. I could not count them.

Inside, or outside the fence? ---Outside the fence.

And did it carry on like that for some considerable time? ---Yes.

Was the situation much the same an hour later? --- People were coming more and more, there.

Yes, but the crowd - their behaviour? --- They were shouting the whole time.

It did not get better and it did not get worse;

--- it ---

it stayed much the same? ---Yes.

And I take it that your people are, by the standards of white people, a noisy people? --- Yes.

Any sort of collection of your people anywhere would be noisy? --- The noise they made was different from any other noise that I know. They even waved their hands. There is a noise of talking loudly, not a noise of talking loudly and making a big noise and waving hands in the air, and waving fists, too, in the air.

When you say "waving fists", do you mean showing the thumb up with the fist clenched? --- Some did that (Indicates). Others did that.

Some showed the closed fist with the thumb up, others showed the open hand, some showed the clenched fist? --- Yes.

THE CHAIRMAN: Waving the clenched fist.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Where were the clenched fists thrown - in what direction, at whom? --- Towards the Police.

Do you think at 11 o'clock the Police were in danger of their lives? ---Yes.

If the people had intended to attack the Police station, is there any good reason why they should not have done so at 11 o'clock?--- There is no reason.

No reason at all? ---No reason at all.

Can I put it to you this way: There was not any reason to suppose thereafter that they were going to attack the Police Station? --- We did not know what their intentions were.

Now, this situation which you have described,

was presumably seen by the white officers, too? --- Yes.

Now, I want you to tell me why you gave the following impression. My learned friend put it to you, "Was there any violence before the shooting started from either side?" Do you remember that question? --- I remember the question.

Do you remember your answer? ---I remember my answer.

Your answer was that when Col. Spengler came, you saw one of the leaders arrested? ---Yes.

A group of people came in with force, to the fence? --- Yes.

Was there anything very special or remarkable about that arrest? --- I thought they could cause trouble and ask why those two were being arrested.

THE CHAIRMAN: Can you describe to me, how was this man arrested by Col. Spenger? What did Col. Spengler do? Did he catch hold of him, did he hit him, did he apply any other sort of force to get him to come inside? --- He caught him by the shoulder and went with him into police station.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Peaceably calm and without any trouble? ---Yes.

The man walked quite freely? --- I did not see him resisting.

Did you see him walk quite freely; he must have come in at the gate where you were? --- He went along very freely.

So there was no cause for any resentment by his people? --- They could have worried, why he is being

---arrested ---

arrested.

And if the people who take him go out again? --- I am not talking about in the office, with Col. Spengler.

I am not talking about it either. I am talking about the people who you say came with force to the fence? --- They did not actually get into the yard.

THE CHAIRMAN: When you talk about the fence, do you mean the fence itself or do you refer to the portion of the fence where the gates are? --- They were leaning like that (indicates) over the fence, and the fence bent inwards.

Did they hold onto the top wire with their hands? ---Yes.

And then they leant against it with their bodies? --- Yes. Just as I indicate.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Is that all that happened? --- That is all I saw.

THE CHAIRMAN: Where did you see the people do this? --- On the Western side of the Police Station.

Was this not at the gates? --- Near the gates.

Had you spoken to any of their leaders early that day? ---I spoke to Nyamgani Tsolo.

Where did you see him? --- He was inside the yard, walking up and down the fence.

Doing what? --- He was doing like that (indicates) and then, when he opens his hands like this and comes like that, then all the people say "Afrika!"

You indicate that he holds up his two arms alongside his body from the elbow upwards, with clenched fists? --- Yes.

And then he opens the clenched fist so as to extend the fingers, and then what do the crowd do? ---- They shout "Afrika!"

Did you speak to him? ----Yes.

On your own accord, or as a result of instructions? ---- On my own.

What did you speak to him about? ---- I asked him to tell these people not to lean against the fence, otherwise it will fall.

And what did he say? ---- He then went and told them.

And then? ---- They retreated from the fence, and a little while after that they again came to the fence.

What happened to Tsolo after you had spoken to him? ---- He kept on walking up and down, there, near the people.

After the shooting, can you tell me what happened, there, to the people who had been wounded and had been killed? ---- The wounded were immediately removed by ambulance and other vehicles.

What happened to the wounded and the others who had been fatally injured? ---- The wounded were immediately removed to hospital. The dead were taken to the mortuary.

I only want to know what you yourself saw. Did you see whether anybody assisted the wounded? ---- The Police were helping the wounded, to put them into the ambulance.

Can you remember who were taken away first;

---- were ----

were the injured taken away first, or were those who had been killed taken away first? --- The wounded were removed first.

Apart from putting the wounded into the ambulance were any steps taken by anybody to assist the wounded until the ambulance arrived? As far as you could see, or as far as you took any notice? --- The Police were helping the wounded. The ambulance came only five minutes later.

Before the ambulance arrived, did the Police help the wounded? ---Yes.

Did you help? ---Yes.

In the area where the wounded were lying and in front of the Western fence, did you see any objects at any time? --- I saw blood, many stones, many kerries, and very sharp knives.

And inside the fence, in the Police yard? --- There were some stones, also, inside the Police yard.

What group do you belong to? Are you a Zulu, or Suto? --- I am a Suto.

And the majority of the inhabitants of the Sharpeville location? What nation do they belong to? ---I cannot say. I have just come to this place.

Where were you before? --- Vanderbijlpark.

How long have you been in the Police service? --- Nine years, now.

Where did you spend most of your time? --- Vanderbijlpark.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: How many kerries did you see, and how many sharp knives? --- There were many sticks; I don't know how many.

Hundreds? ---Hundred or more.

Any sharp knives? --- I do not know how many sharp knives were there; but there were axes as well.

How many axes? ---I did not count them. I can't say there were many, but I saw them.

These were all picked up by the Police after the shooting? ---Yes.

NO FURTHER QUESTIONS.

CROSS-EXAMINED BY MR. LOUW: You say that you are a Basuto. Where were you born? --- Tha Banchu, in the Free State.

Was your mother a Basuto woman, born in Basutoland, or your father? ---Both my parents were born in Basutoland.

You were born in Tha Banchu in the Free State? ---Yes.

NO FURTHER QUESTIONS.

RE-EXAMINED BY MR. CLAASSEN: Those stones that you saw lying in the Police yard, were they there before the people gathered there? --- They were not there before the people gathered there.

Do you - did you see how they came to be there, where they were found? --- No.

NO FURTHER QUESTIONS.

- ADJOURNED: 4.30 p.m. to -
WEDNESDAY, 27th APRIL, 1960
at 9.45 a.m.